శ్రీ

సీతామనోహరము.

ఇది

కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్యునిచే

వ్రాయఁబడి

కర్రా వేంకటరత్నముచేఁ

ప్రకటింపఁబడియె.

రెండవ కూర్పు 1000 ప్రతులు.

రామమోహన ముద్రాక్షరశాల, ఏలూరు.

1916

వెల రు 0—8—0

పీఠిక.

ఈ ప్రహసనంబునందలి కథ కేవలము కల్పితమగుటచేత నీగ్రంథము చదువరులకెట్లు రుచించునో తెలియరాకున్నది దీనిని రంగస్థలమందు ప్రదర్శించుటకుఁగూడ నుపయోగించుకొనవచ్చును. ఈగ్రంథము నందలినీతి "ఆడుపిల్లలను యుక్తవయస్సు వచ్చుదనుక నాపి వారివారి మనోభీప్సితప్రకారము వరునివిచారించి పెండ్లి సేయవలయు" నని తేలుచున్నది. ఇయ్యది ప్రస్తుత ప్రపంచమునకు మిక్కిలి యుపయోగకారియే యని తలంచెదను. ఈ గ్రంథమును బెజవాడ కాపురస్తులగు స్వామీ భావనారాయణ, ప్రెసిడెంటు, ఆ. ను. ను. కంపెని, గారి సహాయప్రోత్సాహములవలన నేను వ్రాసితిని బెజవాడ గ్రామములోని ఆర్యబాల సుజనమనోరంజనీ సమాజము వారు ప్రేమతో నీకథను నాటకముగాఁ బ్రదర్శింపనున్నారు నాసాభరణమును కృతిపుటమున దగిలించినట్లు లుండునేమోయనునది ప్రదర్శనానంతరమునఁ గాని నిర్ణయింపఁజాల. ఏదియెట్లున్నను నీతిదాయక కథాయుక్తమగుట నీగ్రంథము చదువరులచేఁ బ్రోత్సహింపఁబడునుగావుత.

ఇట్లు బుధవిధేయుడు,

కాశీనాథుని వీరమల్లయ్య,

గ్రంథకర్త.

ఇందు వచ్చు పాత్రలు.

—— .o: ——

* పురుషులు *

1 సూత్రధారుడు	కథనడుపువాడు
2 వణిక్పతి	కథానాయికతండ్రి
3 సోమయ్య	వణిక్పతి కుమారుడు
4 విదూషకుడు	కథానాయకుని హితుడు
5 భుజంగరావు	కథానాయకుడు
6 ప్రథమద్వితీయులు	భటులు
7 రాజు	న్యాయాధిపతి
8 డంబాచారి, ఉత్తమరావు	వకీళ్ళు
9 రంగిసెట్టి	సాక్షి

స్త్రీలు

1 నటి	కథను నడుపునది
2 కమలాంబ	కథానాయికతల్లి
3 సీతారత్నము	నాయిక
4 రమణి, సువదన	చెలికత్తెలు

——(o)——

శ్రీ

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

చ॥ వనధిమథించుచోఁ బొడమి పర్వతరాజకుమారి కాతనూ
జుని వశమైన లచ్చిని యశోవిధిఁ జేకొనయుద్ధమాడి గె
ల్చినదనుజారి యత్తరిని లీలగ మోహిని యాటఁ గాంచి తా
వెనుకొనినట్టి శంకరుఁ డవిఘ్నముగా మిముఁ బ్రోచుఁ గావుత౯॥

(నాంద్యంతమున నటీసూత్రధారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సూ—ప్రేయసీ నేడిచ్చోఁగూడిన యీసభాసదుల మనోభీష్టసూచకంబగు నాటకంబుఁ బ్రదర్శించుటకై ప్రయత్నించుచున్న నామనంబునకుదగినచరిత్రంబు తోఁచకున్నయది దీననీవును దోడ్పడవలయును

నటి—ఇంతకుమున్న నేనొక ప్రదర్శనానుకూలంబగు గ్రంథమునుజూచితిని. అయ్యది యేతత్పురీజనమనోహ్లాదకంబని తలంచెదను.

సూ—ఏదీ ఆపొత్తమునిటుతెమ్ము (తీసికొనిచూచి) దీనినిదివఱకు నేనుఁజదివియుంటిని నిక్కముగానిది ప్రస్తుతప్రదర్శనానుకూల మయినదియే.

నటి—ఆర్య దీనినెవరు రచించిరో చూడనిండు.

సూ—కవిత్వశైలినిఁబట్టి తెలిసికొ౯ జాలవైతివా? తెల్పెదవినుము.

శా॥ అయ్యా! తాప్రులకర్తమైతనరు పద్యశ్రేణిసంధించి నే
ర్పయ్యా రేయనఁగాశినాథకుల దుగ్ధాంభోధిచంద్రుండు లిం
గయ్యారాధ్యసుతుండు సజ్జనగణాహ్లాదుండు నా వీరమ
ల్లయ్యాఖ్యుండురచించెఁ బ్రేక్షకులకుల్లాసంబుఁగల్పింపఁగ౯॥

నటి—ఇది నాటకలక్షణానుసారముగనున్నదా?

సూ—ఇప్పటి నాటకాదుల కాపట్టింపులు లేవు. ఇఁక నాలస్యముచేయక ఋతువర్ణనము గావింపుము ప్రదర్శన మారంభింతము.

నటి — ఏఋతువునాశ్రయించి పాడవలయును?

సూ—సర్వజనామోదకరంబగు నీవసంతమునుగూర్చియే. ఇటువినుము.

చ॥ తనమదికింపుకాని పతిఁదండ్రిః ధింపఁగ నెంచుచోమనం
బునదిగులొందిపుష్పవనము౯ దరిచేరెడు కన్యకాతతి౯
గనుఁగొనిపిల్చుటోయనెడు కైవడిఁగోవెల లాప్చుచుండఁగో
యని బదులాడుమానినుల కాశయ మొక్క వసంతకాలమే॥

నటి—నిజనుతామణులకయిష్టుఁడగు పతినివిధించు జనకులెంత మూఢచిత్తులు!

(తెఱలో) ఎవరాయాక్షేపించుచున్నవారు?

సూ—చెలీ! తననెత్తిపొడుపుగా మాటలాడితిమని చీదరించుకొనుచు వణిక్పతి వచ్చుచున్నాఁడు. మనముపోవుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

ప్రథమాంకము.

(వణిక్పతియను నొకవృద్ధుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి—ఆ! ఎవరు నన్నాక్షేపించునది. అవును ఆక్షేపించ కేమి జగమును మాయుటకు మూకుడుందునా? లేక లేక యీవృద్ధాప్యమునఁ గలిగిన నాసంతానములో నొకరికేనియుఁ గార్యకరములఁ జేయనైతి. అందులో నాప్రథమకుమార్తెకు,

ఉ॥ పెండిలియీడువచ్చినను పెండిలిసేయకయుంటి, రేపటె
ల్లుండివయోభవంబుచున లోకము నింద్యము సేతురింటిలోఁ
గొండొకకారణంబునను గూతురుదల్లియు నిష్ప్రసిద్ధమై
యుండిన యట్టిమేనరిక మొల్లరు కార్యమదెట్లుసాగునో॥

నాతోఁబుట్టువు తనకుమారునకు నాబిడ్డనిచ్చి వివాహము సేయుమనియు లేకున్న మనసంబంధమింతటితో నంతరించిపోవుననియుఁ బలుమారులు నాతోఁజెప్పుకొని కంటఁదడిపెట్టుకొనుటనుజూచి వారిపేదరికమును గుణ్ణవాని విరూపసౌందర్యగుణములును విచారింపకయే నే నంగీకరింతునని మాయాఁడువారు నన్ను మందలింపఁ బ్రయత్నించుచుండిరి.

తే॥ గీ॥ తెలివిగలయట్టివాఁడైన తెల్విహీనుఁ
డయిన మేనల్లునకొసంగు న్యాయమొకటి
మొదటినుండియు కులమందు ముఖ్యమయ్యె
దాని నేడెట్లుతప్పింతు ధనముకొఱకు॥

పోనిమ్ము. ఎటులయిన స్వతంత్రించి చేయుదమన్నను,

తే॥ గీ॥ ఆడువారలమాటల నవలఁబెట్టి
పనులు నెరవేర్చు శక్తి మావర్ణమునకు
సాగనేరదు కాని యీసమయమందు
నాకు తప్పకవచ్చె కన్యకనుగూర్చి॥

ఏమి సేయుటకును దరియు తెయ్యను తోఁచకున్నయది. ఇచ్చిననిం టిలోనపోరు ఘనమగును. ఈకున్నమత్స్యహోదరి కంటనీరుబెట్టుకొనును ఉపరి పరమార్ధహానియు సంభవించును

ఉ॥ ఐనను బిల్చి నాసుదతికంతయు జెప్పి మనంబుద్రిప్పి సం
ధానము సేయఁగావలయు దైవముకూడననుగ్రహించి నా
చానను దానొడంపఱచి సర్వవిధంబుల మేనయల్లుఁడే
దీనిని బెండ్లియాడుటకు దివ్యముహూర్తముగూర్పమేలగుఁ.

(తిరిగిచూచి) అదిగో! అనుకొననప్పటికే నాభార్యయిక్కడనిటు వచ్చుచున్నది. కొంచెము నెమ్మదిఁగా జెప్పినచో వినకమానునా? మేనల్లునకు పిల్లనిచ్చువారికి పుణ్యలోకగతులు గలుగునందురు భూమియందుఁ బుట్టినవిమ్మట పుణ్యలోకగతులకుఁ బ్రయత్నింపనివారుందురా? కావునఁ దప్పకయొప్పుకొనునని తోఁచెడిని.

(వణిక్పతిభార్యయగు కమలాంబ ప్రవేశించుచున్నది)

కమ — (ప్రవేశించి తనలో) నామోహనాంగుని ముఖారవిందము దీర్ఘాలోచనభావమును బొడసూపుచున్నది. దేనినిఁగూర్చియో యుండునో. ఏముండఁగలదు. కుట్టదానివివాహమునుగూర్చియే చింతించుచుండబోలు అయినను గనుఁగొందము (సమీపించి ప్రకాశముగా) నాథా! మీరేదియో గాఢాలోచన సేయుచున్నట్లు ముఖభావము తెల్పుచున్నది. నేను వినఁదగియుంటినేని సెలవిండు.

వణి — (తనలో) అడిగినప్పుడే చెప్పినచో నంగీకరించునేమో! (ప్రకాశముగా) ఏమియును లేదు నీకుఁ దెలియనిదేమున్నది.

కమ— విస్పష్టముగాఁ జెప్పనిదే తెలిసికొనఁజాలునంత తెలివినాకు లేదని మీారుమాత్రమెఱుఁగరా?

వణి— నీచమత్కారవచనములకేమి లే. అయినను దెల్పెదను వినుము.

మ॥ చెలియా! పుత్రికిఁ బెండ్లియీాడగుట నీచేతం బెఱుంగుఁగదా
యలివేణి! మన మేనయల్లునకునీయన్ సౌఖ్యమున్ జెందు స
ల్లలితుండాతఁడు వానికిచ్చినను నుల్లంబారఁగా సౌఖ్యముల్
తలిదండ్రుల్లని పుణ్యలోకమున నిత్యశ్రేయముల్గాంచెడిన్.

కమ— (తనలో) ఈయనగారికి మొదటినుండియు నీవివాహవిషయాలోచనయే. శరీరదౌర్బల్యము కూడ సంభవింపజేసినది పోనిమ్ము. మేనల్లునకిచ్చుట కంగీకరింతమన్న వారిస్థితిగతులు కన్నులారఁజూచుచు నిష్కారణము పిల్లగొంతుకోయుటకు నామనమియ్యకొనకుండె ఈసంగతి చెప్పిన నిప్పటియీాయన మనోవ్యథ మఱింత వృద్ధికాఁగలదు ఏమైనియగుఁగాక. (ప్రకాశముగా) మనోనాయకా! మీారు చెప్పినమాట వాస్తవమే ఏదేనిఁదగు సంబంధముచూచుకొని శీఘ్రముగా వివాహము సేయుట యత్యావశ్యకము. జాగుచేసిన సాటివారిలోఁ దలవంపులు ఘటిల్లును.

వణి— (తనలో) మేనరికమిచ్చుట కిష్టములేదనుమాటనిక్కలి గంభీరముగా వెలిఁబుచ్చినదే! వాగ్గుంభనకు స్త్రీజనములే ప్రథమగణ్యలు (ప్రకాశముగా) తగినసంబంధము కుదిరియేయున్నదికదా!

కమ— ఏదీ?

వణి— మేనరికము.

కమ— మేనరికమా? తగినసంబంధమే ఇదియొకటియేనా? యింకేదైన నాలోచించియుంటిరా?

వణి— నాయభిప్రాయము గట్టిగా వానికీవలయుననియే.

తే॥ గీ॥ నీయభిప్రాయమును జెప్పు నీరజాక్షి
జాగు సేయుటమనకుఁ గర్జంబుకాదు

అనతికాలంబునను వివాహంబుసేయ
వలయు నీడువచ్చినపిల్ల నిలుపఁదగదు॥

కమ— వారిదరిద్రదేవత మనయమ్మాయినెత్తినఁగూడఁ దాండవమాడుచుఁ గూటికిగుడ్డకు మొగమువాయు నట్లొనరింపవలయునని యీ మీయభిప్రాయము. బాగుగనేయున్నది.

వణి— ఆ! నీమాటలకేమిలే,

— తే॥ గీ॥ ద్రవ్యమునకేమి మనకున్న దానిలోనె
వారుకూడనుదినుచుందురు వలయునేని.
దోడబుట్టిన దానిని దుఃఖపెట్టి
పరులకిచ్చిన ఫలమేమి పంకజాక్షి.

కమ—తోడబుట్టినదాని దుఃఖము తీర్చుటకుఁ గడుపునఁ బుట్టినదానిని వంతఁగుడిపెదరా యేమి? ముందాలోచనలేక మీతండ్రిగారు మీతోఁబుట్టువును బేదలకిచ్చుటచేతనే కదా యాపె విచారమును మీరు తీర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుట సంభవించినది. మీరునట్టిపనియే కావించి ముక్కుపచ్చలారని మన చిన్నికుమారునకు నిట్టికష్టములే కల్పించెదరు కాఁబోలు ఇది నాకిష్టము లేదు మఱియొక సంబంధము చూడుఁడు.

వణి—బాగుగాఁ జెప్పితివి దానిభారము మనమేమి మోయుచున్నాము? దానికొమరుఁడు మాత్రము మన పిల్లలయట్టివాఁడు కాఁడా? వాని కార్యకరముల విషయమై మనమాలోచించుట తప్పిదమా?

కమ—తప్పితమే అన్నవస్త్రములకు లేక యల్లాడువాని మెడకొక గుదియబండ గట్టినట్లు భార్యాపోష్యమునుగూడ నొప్పగించుట యుచితమా.

వణి—నీయుక్తి నాకంత సమంజసముగాఁ గనుపట్టుట లేదు భార్యను బోషించుకొనఁజాలని యంతయసమర్థులుందురా? ఏమైనను సరే యీ చిన్నదానిని వానికేయిచ్చి పెండ్లిచేసెదను.

కమ—అట్లుసేయుటవలని నష్టము నాకొకటియుఁ మీకొకటియు గాఁ

దు. ఉభయులకును సమానమైన ఈ సంబంధమును జేసికొనుట యందు మనపిల్లదానికిఁగూడ బొత్తుగా నిష్టములేదు. అననుకూల దాంపత్యమువలన ముప్పున నప్రతిష్ఠయుగూడ సంప్రాప్తము కాగలదు. ఈడువచ్చినపిల్ల కయిష్టుడగు వరునినంటగట్టుటయుచితంబుకాదు. పిల్లదానినిఁ బిలిచిమీరును గనుఁగొనుఁడు. ఈచుట్టరికము కూడదని మనసోముఁడుకూడ పలుమారులు ముచ్చటించి యున్నాఁడు.

వణి—నీమాటలునాకుఁ గడునాశ్చర్యమును బుట్టించుచున్నవి.

తే॥ గీ॥ లోకమందునవెవరేని నీకునిష్ట
మా యటంచును బిల్లలనడిగి పెండ్లి
సేయువిధమునగంటిమే చిఱుతగతిత
లరయు నేర్తురె నిజమనోహరుల నెపుడు॥

కమ—ఇంటిలోఁ దల్లిపిల్లల కెవరికిని నిష్టము లేనపుడు పరమస్వతంత్రులముగ దాయని మీయిచ్ఛవచ్చినట్లు గొంతును గోయ నెంచుట మీకుమాత్రము మహాగౌరవము గాఁబోలును! కడుపునఁ బుట్టిన పిల్లల సేమమారయనివారు లోకములో మీరుతప్ప యింకెవరును గానఁబడరు.

వణి—(తనలో) ఈమెకు నిజముగా కోపమువచ్చినట్లున్నది. పాపము! యీపె చెప్పెడిమాటలన్నియు సహేతుకములుగా నున్నను పరమార్థహాని సంభవించునేమోయను భయముచేతను జెలియలిపై ప్రేమచేతను నామనసున జొరకున్నయవి కావున సామవచనంబులచేతనే ఈచాననొప్పించి కార్యముసానుకూలపరచెద (ప్రకాశముగా) ఓ కాంతామణీ! నీవును దెలియని మూఢురాలివలెఁ గోపించెద వేల? ఇటువినుము,

చ॥ ఘనతరపాపహేతుకముఁ గాదిలియల్లునకీయకుండ నే
ధనికునకో యొసంగుటది తద్దయునక్రమకార్యమందునుజ్
వనరుహపత్రనేత్ర పెకవారలకిచ్చిన నేమిలాభ మ
ల్లునకునొసంగుటేజగతిలో ఘనకార్యము మానినీమణీ॥

కావున,

తే॥ గీ॥ కుఱ్ఱవానినిఁగూడను గొంత యడిగి
కార్యనిశ్చయమును సేయఁ గడఁగవలయు
నెన్ని కార్యమ్ములున్నను సన్నుతాంగి
వానిబిలిపింపుమిపుడు సత్వరముగాను॥

కమ—ఈగోడవనాకేల? నేనుబోయి పిల్లవానినిఁబంపెదను. మీరిరువురు నాలోచించి కార్యనిశ్చయము జేసికొనుఁడు.
వణి—మంచిది నీవట్లుసేయుము
కమ—(నిష్క్రమించుచున్నది)
వణి—ఈబాంధవ్యమునుగూర్చి వీరికింత పట్టుదలతగునా? పేదలఁకదా వీరుసెప్పెడి యభ్యంతరము కలిమిలేములు కాపురము సేయునా? బందులోడలునుగావచ్చు నోడలుబండ్లునుగావచ్చును ఇదికాక కురీపియందురేమో, యాసంశయమును దీర్చుటకు వాఁడౌషధము సేవించుచునేయున్నాఁడు కదా! అయిననుగుఱ్ఱవాఁడేమి సెప్పునో కనుఁగొందము (తిరిగిచూచి) అడుగోవచ్చుచున్నాఁడు.

(సోముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సోము—(ప్రవేశించి) తండ్రీనమస్కారము నన్నేటికిఁబిలిపించితిరి?
వణి—నాయనారమ్ము కూరుచుండుము నీతోనొక్కవిషయంబున నాలోచించుటకునై పిలిచితిని సావధానముగా వినుము.
సోము-(తనలో) మాతల్లిగారు నాతోనంతయుఁ జెప్పియేపంపినదికదా ఆవిషయముచే మరలముచ్చటించును యీసందర్భములో నమ్మగారి యభిప్రాయమే సమంజసముగానున్నది. అయినను దండ్రిగారేమి చెప్పుదురోగనుగొందము (ప్రకాశముగా) జనకా సెలవిండు.
వణి—(తనలో) వీనికంతయుఁ తల్లినూరిపోసియే యుండును అయినను జెప్పిచూతము (ప్రకాశముగా)

మ॥ తనయా నీమనహూదరీమణిని సీతారత్నమున్ బావరా
మునకున్వేడ్కనొసంగి పెండ్లిసలుపన్ మోదంబుగన్గెన్నదిన్

మనమారీతిని సంప్రతించుటకు మామ తన్నినుఁ బిల్చితిఁ
జనుమా గణంబును నిశ్చయింపుము కులాచారంబు పోకుండఁగఁ॥

సోము—(తనలో) విన్నదానికంటె నధికమగు సంగతు లేవియును లేవు. ఈయనకు మేనల్లునకే యీవలెనన్న పట్టుదలయేల కలిగినదో తోఁచకున్నది ఇట్లనిచూచెదను (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ తండ్రినియమించు విధినన్యథాకరింపఁ
దప్పటంచును దెలిసియుఁ జెప్పచుంటి
నీడువచ్చినపిల్లల యిష్టవిధిని
జరుపఁబూనుట కర్జంబు జనకమనకు॥

వణి— (తనలో) అహా అనుకొనినంతయు జరిగినది తనయిష్టమునంతయు వీనిఁగూడ మారిపోసియేపంపినది యించుకకోపగించి చూచెదను. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఓరిమూర్ఘుఁడమితిమీరి నోరికొల్లు
వచ్చినట్లాడుచుంటివా భయమువిడిచి
సంప్రతింపుగ నడిగినఁజలముమిగిలి
యుద్ధదిద్దంబులాడెదవా ఖలుండ॥

సోము—(తనలో) అయ్యో నాజనకుఁడు నన్నునిష్కారణముగఁగోపగింపబూనినాఁడే యీయనగారిపద్ధతి నాకుఁదెలిసినప్పటి నుండియు నింతే తాఁబట్టినకుందేటికి మూడేకాళ్ళనుటయే కాని యాలోచన మెంతమాత్రమును లేదు. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ కోపగింపకుమయ్యనేఁ కష్టిదాని
నడిగివచియింతునింకొక్క మాటమునకు
జనకయాలోనవేటొక్క పనినిఁజూచు
కొనుడుతొందర పడఁగార్యమునకు మేలె॥

వణి— (కోపముతో) కుష్టివానినడిగిన విమ్మటఁ జెప్పెదవా నీయిష్టమును నీవారి యిష్టమును లేనిచో నేనీకార్యమును సేయఁజాలనేమి? వీలి యడిగితినికదాయని విఱ్ఱవీగుచున్నారు కాఁబోలును కానిం

డు. మీరలెట్లడ్డగలరో చూచెదనుగాక.

సోము-(తనలో) అయ్యో! యీయనకీ దురాగ్రహమేలొకో ముందు వెనుకల నించుకయును నాలోచింపకున్నాఁడే యిట్లగుగాక (ప్రకాశముగా) తండ్రీ మీ ప్రయత్నమును గాదనఁజాలువారెవరు? పెండ్లియైనపిమ్మట యావజ్జీవమును మగనిదాస్యములో నుండవలసినదికనుక నాసహోదరి యభిమతమును గూడఁ దెలిసికొని వచియింతునంటిని యిందేమి తప్పిదమున్నది.

వణి—తప్పిదమేమియును లేదు లెమ్ము.

క॥ ఏమైనను మేనల్లున
కీమగువనునీయ నిశ్చయించితిమీరన్
భామామణి యొప్పునటుల్
సామంబునఁ జెప్పిరందు చయ్యననిటకున్॥

సోము-మీరు నిశ్చయించిన పిమ్మట నేనడిగి చెప్పవలసినదేముండును. చెప్పినదానిని సరియయిన యాలోచనలోఁ బెట్టనప్పుడు నేనేమి సేయగలను. అననుకూల దాంపత్యము సుఖమును జెడఁగొట్టుననుట మీరెఱుంగనిది కాదు. తక్కినకులముల మాట యెట్లున్నను మనకులపువనితలలో నేకారణముచేత నేమి చెడునడవడి కలవారరుదు అట్టియెడ,

క॥ అరసియు నరయక యీగతి
జెలుతఁపుఁ బంతమునకూని సెట్టికొలమ్మున్
జెలుపఁదలంచుట తగవే
గఱితల సాహసముచేటు కల్పింపదొకో॥

వణి—నీమాత్రము నాకాలోచన లేకపోలేదు తెలిసియుఁ దెలియని నీప్రసంగమును విస్తరింపకుము నేను గ్రామాంతరమునకుఁ బోయి వచ్చునప్పటికి యంతయును సిద్ధముచేసి యుంచుము. రేపటియష్టమీ బుధవారమునాడు మంచిసుముహూర్తము కలదని మనపురోహితుఁడు నాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు విచారించి వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సోము—అకటా పూర్వకాలపు హిందూమతోద్ధారకులు బాల్యవివాహములును వధూవరుల యిర్వురి యిష్టమును విచారించక తలిదండ్రుల యిష్టానుసారము గావించు వివాహములుసు జేయవచ్చునని నియమించుట ప్రస్తుతకాలమునకు మిక్కిల విపరీతమయి పరిణమించినది. అట్లుజరుపుచుండుట చేతనేకదా,

చ॥ సరసిజనేత్రులందు వ్యభిచారము హెచ్చె తటస్థమైనచో
పరులనుగాసివెట్టె బలవన్మరణంబులఁ గాంచగల్గు ని
ర్వ్యరకు నయిష్టమైనపుడు భూమినివింతలు పుట్టుటన్న న
చ్చెరువగు నే గ్రహింపకిటు శీలముబాపుట యుక్తమౌనొకో॥

అయినను జిన్నవాఁడనగు నేనేమిసేయఁగలను నిష్కారణముగా నాతండ్రిగారు నన్నునాదరముచేసి యుండిరి. ఇప్పటికయినను పెద్దలందరు నొక్కమాట నను కొని ప్రస్తుతప్రపంచస్థితికిఁ దగినట్లు వివాహములు గావించినచో నెంతబాగుగానుండును (తిరిగిచూచి) అదుగో మాయమ్మయు నాసహోదరియు నిటువచ్చుచున్నారు. ఏమాలోచించుకొనిరో తెలిసికొనియెదను.

(కమలాంబయు నామెకూతురు సీతారత్నమును ప్రవేశించుచున్నారు.)

సోము—అమ్మా నాన్నగారు కొండొకకార్యమునకయి యవలకుఁబోయినారు తానుతిరిగివచ్చునప్పటికి మనముపూర్వము నాలోచించి ఆయన యిష్టానుసారముగాజరుపుటకు సిద్ధముగానుండవలయునట అమ్మాయితో నిదియంతయుఁ జెప్పితివా?

కమ—ఆ! నేను చెప్పడమయినది. నీవుకూడచెప్పి లేదనిపించుకొనుము.

సోము—(తనలో) జనకునాజ్ఞ నిర్వహించక తప్పదుగదా నావిధిప్రకారము నేను చెప్పిచూచెదను. (ప్రకాశముగా)

కమాచిరాగము-ఆటతాళము.

(బాలరావేమట్టు)

చాననిన్ను మేనబావకు సలలితంబుగ పెండ్లిసేయఁగ।
జనకుమనమున నిశ్చయించెను సమ్మతింతువె చెలియలా॥ చాన

సీత — అన్న నన్ను ఖిన్న జేయుగఁగన్న తండ్రికి గలిగెఁగా।
ఇన్ని యేటికిన నన్నతని కీయున్న నుడిసెద విన్నవింపుము॥ అన్న
సోము — ఎవరు సెప్పిన చెవిని బెట్టడు యువతినీదగు కర్మవశమున
నవసరంబుగ నెవియుఁజూడక కువలయాక్షి రోకోప మొందుచు
సీత — ముందు వెనుకల జూడ నెంచక ముందుఁడైన వానికినొసంగిన।
నెంచునో యేవేళనో నాయిందుశేఖరలోక మేగెద॥ అన్న
సోము — జనకు నానతిమీరఁబోకు ముపనితదుగఁ ఇతిగల్లెడుఁ।
జనన మొందగఁ జేయువేళను వనజనేత్రుడు వ్రాయు రీతిని॥ చాన
సీత — విధివశంబునఁ బృథివిలోబడి యధమవిధమును గూర్చి చింతిల।
వృథయకా కెటు మనలకు మనోరథముతీరును సోదరా॥ అన్న
సోము — (తనలో) అకటా! ఈపెమనో నిశ్చయము కడు లెస్సగానున్నదే! నాతండ్రిగారికిని నాచెలియలికినిఁగల పరస్పర భేదాభిప్రాయములను బట్టి చూడ దురంతమగు నొకయల్లరి పుట్టునని తోఁచుచున్నది. నాశక్తి కొలఁదిని ప్రయత్నించి యీమెయొక్క యభిప్రాయమునుఁ మార్పజూచెదను (ప్రకాశముగా) అమ్మాయి (జతిమూలుటనభినయించుచు)

తే॥గీ॥ ఆడువారికి స్వాతంత్ర్యమన్నమాట
సున్న యనినీ వెరుంగవే చిన్ని చెల్లి
తండ్రిమాటను మీరుట తగవుకాదు
చదువుకొన్నట్టినీబోటి సుదతికెపుడు॥

సీతా — అన్నా! నీవుకూడ నిష్కారణముగా నన్నుకోపగింప నెంచితివా?

చ॥ వనితకుఁబుట్టువాదిపడివత్సరములపయి మీరుదాఁక త
జ్జనని కిఁదండ్రికిన్వడఁకుచందముపై మృతినొందుదాఁక భ
ర్తను మఱిపుత్త్రులఁగనినఁదద్దయుభీతిలుచుండు చందముఁ
వనజభవుండు వ్రాయుటది పాక్షికవృత్తియుకాకన్యాయమే॥

కన్నతలిదండ్రులుగాని చేసికొనినభర్తగాని కడుపునపుట్టినబిడ్డలుగాని యాఁడుదానికేదుగడగానుండి వారికనుకూలమగు విషయములనన్నిటిని చారించి నెఱస్తవేరని యేకదా స్త్రీలకస్వాతంత్ర్యమును నియ

మించినది. తద్భిన్నాచరణులైన జననీజనక భర్తృపుత్రాదులకు కాంతాజనములు మాత్రమేల లోఁబడవలయును?

సోము — అమ్మాయి! తండ్రిగారు మాత్రము నీకేమి యుపకారము చేయ బూనినారు? నిష్కారణముగ నేలతర్కించెదవు.

సీతా — అన్నా? ఇంకేమి చేయవలయును. ఇట్టి ప్రయత్నములు చేతనే కదా లోకలోములోని స్త్రీసంఘములో ననేకులకు దుర్వారమగు దుర్గతులు సంభవించుచున్నవి.

సోము — ఎందువలన?

సీతా — ఎందువల్లననియా? ఇటువినుము.

తే॥ గీ॥ మగువకిష్టంబు లేనట్టి మగనిఁ దెచ్చి
పెండ్లిసేయుటచేతనే బిసరుహాక్షు
లందుఁ బెక్కురుగుణహీనలగుచు వ్యభిచ
రించి శీలంబు పాడొనరింతు రెందు॥

శా॥ ఈడుం జోడయి యొండొరుల్ వలచి స్నేహేచ్ఛఁ వివాహంబునై
కూడుం గుడ్డకు లోపముండక మహోత్సవ్యంబుగా దంపతుల్
క్రీడల్ సల్పుచు గాఢమౌవలపునన్ రేలుంబవల్పుచ్చుచో
బాడుంబుద్ధులు పుట్టునేపడతు లవ్యక్తంబుగానుందురే॥

ఆఁడుపిల్లలబాధ్యత వహించినప్పుడు జననీజనకు లివియన్నియు స్వయముగా నాలోచించుచుటే విధ్యుక్తము కానిచో వారినిర్ణయము లు పుత్రికలచే నెట్లంగీకరింపఁబడును.

క్షమ — నాముద్దుపట్టీ! నీమురిపెమును జెల్లించుటకేగదా నీతండ్రిగారీ ప్రయత్నమునకు బూనియున్నది. నీమంచిచెడుగుల నాయనమాత్రము విచారింపకుందురా.

సీతా — (తనలో) తండ్రిగారొనర్పఁబూనినది తనకయిష్టమైనను భర్తృతిరస్కారమునకు వెరచి పైకూరకిట్లనుచున్నది. (ప్రకాశముగా.)

శా॥ అమ్మా మీసుతవిన్నపంబొకటి న్యాయంబైన సద్బుద్ధిఁ జే
కొమ్మా సుందరవిగ్రహుండగుచు నాకుం జోడునౌవానికీ

విమ్మా మేనరికంబటంచు నను ప్రేటం బడఁ ద్రోయమో
దమ్మా నాకు సుఖోదయమ్మునకుఁ గాదా పెండ్లిగావించుటల్॥

తే॥ గీ॥ అమ్మ నవమాసములు మోసి నట్టినీవు
దయను విడనాడినావె నాతండ్రివలెనె
మీకు నిర్వ్యరకునుగాని నాకుభూమి
పైన మనియున్న నొక్కింత ఫలముగలదె॥

క॥ ఆజన్మాంతము పతి కే
యోజఁ దగు సేవ సేతు నొల్లమికతనన్
నాజన్మంబిటు దుఃఖపుఁ
భాజనముగ సేయమీకుఁ బాపము గాదె॥

(బేహాగ్ రాగము—ఏకతాళము.)

(భూపతెమాపరితాపముదీర్చి మట్టు)

సోమ—సోదరినీదగు వాదములనువిడి। సాదరమున సమ్మోదముగనుమా
కాదనని కేదయిరా। రాఁదగులాభము కనఁబడఁజాలదు॥ సో॥

సీతా—ఏటికిబూటకి మీగతిచేసెదు। తేటతెల్లముగఁ దెలిసియుమో
మోటమునన్। మాటవినన్। జేటగుసోదర చెప్పకుమీయెడ॥ సీ॥

సో—ఈయెడనాయన చేయుటమానదు। చేయునుపాయము చెల్లదుసుమ్మీ
దాయలలో హేయముగాదా! యోచెల్లెలతప్పకవినుమా॥

సీ—అనయము వనితలకనపాయమ్మగు। పసిబూనుటయోఘనముగుఁ గాకెట్లు
తనదగువర్తనమునుమా। ననిచోఁ గాఁదగుపని చూచెద పై॥

వణి—(ప్రవేశించి తనలో) ఓహో మాసీతారత్నముమాటలు బహు కఠినముగానున్నవే. ఆపెకీసంబంధము బొత్తుగా నిష్టము లేదనుటయే నిక్కముగాఁ గనఁబడుచున్నది. అయినను న్యాయముగా నేను బోయి నాలుగువేలరూకలు నగలక్రింద నిచ్చునటుల తేర్పఱచి మాట యిచ్చివచ్చితినిగదా! తప్పుటెట్లు? వీరిసంభాషణ విననట్లే నటించి కర్తవ్యమును దెల్పెద. (ప్రకాశముగా) కుమారా! సంబంధ

ము నిశ్చయించుటకై నవచ్చితిని. కట్టుబాటులన్నియు మన కనుకూలముగానే కుదిరినవి.

చ॥ అనువుగ జేసివచ్చితి సహస్రచతుష్టయ రూప్యములన్ నగల్
మనకొకచీరలైదు మరియుం గళహారతి పళ్ళెరంబునం
దున శతరూప్యముల్ పయిచతుర్దశగున్నుల నడవళ్ళక్రిందమా
కెనిమిదివందలేర్పడది యీ బహుళాష్టమి లగ్నముంచితిన్॥

తే॥ గీ॥ మనప్రయత్నంబులన్నియు మనముచేసి
కొనుట యావశ్యకంబయ్యె కొమిరిఁ బెండ్లి
కూతుజేయింపు మెల్లుండి గుమతగముగ
నలరి తరలివచ్చెదరు వియ్యాలవారు॥

కావున నీవు తత్క్షణంబ ముదాలయమున కేగి శుభపత్రికల సచ్ఛించి బంధువులందఱికిఁ బంపి యాహ్వానయుపక్రమము.

సో—తండ్రీ చిత్తము సెలవుగై కొనెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వణి—కాంతామణీ! నీవు కడుజాగరూకురాలవై పనిబాగులవారిచే ప్రయత్నమంతయు సిద్ధముసేయింపుము. కార్యనిర్వాహకమంతయు నీవలననే కాఁదగినది ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలు మననెత్తిపైబడును. నీవిక తడయకపొమ్ము.

కమ—నాథా! మీయభీష్టమున కన్యథాకరించువారెవరు. (నిష్క్రమించును.)

సీతా—(తనలో) నాయభిప్రాయము జనకునిచెవినిగూడ బడవైచియుంచుట యుక్తమనితోఁచెడిని (ప్రకాశముగా.)

తోడిరాగము ఏకతాళము.

(మేరకాదునా మనవినివినుమ మట్లు.)

మేనరికమీకొనకుముజనకా
మనోంబుజమ్మున బూనకకినుక॥ మేన॥
నా మనంబునందువలవని పూరుషునకు
నన్నొసంగుటన్న మీకు గన్నతండ్రిలక్షణంబ॥ మేన॥

వణి—(తనలో) ఓహో ! ఈమె తనయభిమతంబును నాకుకూడ దెలుప సాహసించినదే. ఇందున కెడమీయకూడదు. (ప్రకాశముగా) ఛ నిర్భాగ్యురాలా సిగ్గునువిడనాడి నాతోఁగూడ నడ్డదిడ్డముల జెప్పుచుంటివా చాలునిక నోరుమూయుము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సీతా—అకటా! కన్నతండ్రిఁగదా యని నాయభిమతమును జెప్పికొనబో వసహజమునకుమించిన కాఠిన్యమునువహించి నాజనకుండు చీదరించుకొనుచు నావలకుఁబోయె ఇకనా మొరాలకించువారెవరు భూమియందున సృష్టించునపుడా స్రష్టనానొసటనెట్లువ్రాసెనో యట్లుజరుగును నేను చింతించినఫలమేమి నాయిష్టదైవంబగు శంకరునిగూర్చి ఇంచుక ప్రార్థించుకొనెదను.

(తోడిరాగము ఏకతాళము.)

(శంకరాభరణరామట్లు.)

ఈశ్వరా శావరా।
నామనోరథంబుదీర్ప రారా వేగ ॥ఈశ్వ॥
అనయంబునిన్నునే మనమందు నెంచెద।
ఘనముగబ్రోవర కామాంతకా వేగ ॥ఈశ్వ॥
నన్నొక్కమూర్ఖునిమెడ గట్టజూచెదు।
జనకునెమ్మనంబు మరలింపరా వేగ ॥ఈశ్వ॥

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబున ప్రథమాంకము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము:

ద్వితీయాంకము.

(విష్కంభము.)

(రమణి, సువదనలను నిద్దరు చెలికత్తెలు ప్రవేశించుచున్నారు)

రమ — సఖీ; మనసీతారత్నము పెండ్లిచేసికొననని బిఱ్ఱబిగిసి చివఱకు మేన బావగారినే కట్టుకొన్నదే మొదటనే బెట్టుసేయకయున్నచో గౌరవముగా నుండెడిదీసుమా !

సువ - ఆమె కిప్పుడునాత్రము గౌరవహాని యేమి సంభవించినది ? ఆమె పట్టుదలకేమియు భంగము కలుగనే లేదు.

రమ— భంగముకలుగలేదా : బాగాయె నీపలుకులు మిక్కిలి వింతగానున్నవే. పెండ్లికిని మొన్న గర్భాధానమునకునుగూడ పేరంటము నేసిన నీకు మఱితప్పుచున్నదా యేమి ?

సువ—పెండ్లియైనంతమాత్రముననే యాకురూపి పెనిమిటియైనాడను కొంటివా యేమి?

రమ —ఏలకాడు? ఎట్టివాడగును?

సువ—సీతారత్నమతనిని మనస్సాక్షిగా వరింపకుండుటచే నతడు భర్త కాడు కన్యా పురుషులిరువురును పరస్పరానురాగము కలవారయి యుండోరులు వరించునపుడు భార్యాభర్తలగుదురు స్వయంవరము కానిచో యితరులు బలాత్కారముగ వేడుకలుగావించుకొన్నంతమాత్రమున నది పెండ్లియగునా ? అట్టిస్త్రీపురుషులు దంపతులగుదురా.

రమ—దంపతులేకానిచో సీతారత్నము గర్భాదాన వైభవమున కెట్లొడబడినది ?

సువ — అదియును బూటకమే అన్నాఁడు కల్పితభర్తయగు సీతాపతికిఁ బరాభవముతప్ప మఱేమియుఁగాలేదు.

రమ — చెలీ ! యీచరిత్రము కడునద్భుతముగా నున్నది సుమీ ! ఎటువంటి పరాభవము జరిగినది ?

సువ — ఆపిషేకముహూర్తమునాఁడు తల్లి మొదలగు స్త్రీజనముల ప్రేరణముచేఁ గొందఱు స్త్రీలు పట్టి బలవంతముగా సీతారత్నముగదిలోనికిఁ ద్రోయఁబడిన విస్ఫుటఁ గవాటమును మఱియొక తాంతారత్నము బంధించినది.

రమ — తరువాత నేమిజరిగినది ?

సువ — మన చెలికత్తె లోపలికిఁబోయి నిజమనోహర సంయోగావాప్తి కొఱకయి పూనికతోఁ బరమేశ్వరునిఁగూర్చి ధ్యానించుచు యోగముద్రధరించి యొకమూల గూర్చుండెను. అప్పుడా నిరర్థక పురుషుఁడు సీతారత్నముయొక్క యసమాన యోగినీవేషమును గాంచి మనంబున నచ్చెరువొంది సాగిలి సాదాక్రాంతుడై యంతటి నుండియు నామె ప్రశంసయే తలపెట్టక కొంతకాగదిలోఁ దనగుట్టు బయల్పడకుండునటుల నిద్రించుచుఁ గాలము గడుపుచున్నాఁడట.

రమ — ఇదంతయు నీకెవరు చెప్పిరి ? యీయుదంతమంతయును నమ్ముటకు శక్యము గాకున్నదే !

సువ — నీయట్టి మూర్ఖరాండ్ర కిటులనే కనఁబడుచుండును లెమ్ము. ఇదినాతో మన సీతారత్నమే రహస్యముగాఁ జెప్పినది. మరల నెవ్వరితో ననకుసుమీ ?

రమ — లేదు నీతోడు. నిజముగాఁ జెప్పను కాని నిజమనోహరసంయోగావాప్తికొఱకంటివే యానిజమనోహరుఁడెవఁడు?

సువ — అతఁడు మనభుజంగరావే.

రమ — అటులనా ? వారిరువురికి నీకును జోడును జక్కఁగా సరిపోయినది. కాని వారికి సంయోగ మెట్లుసంభవింపగలదు.

సువ — దానికిఁదగునేర్పాటు గావించి యిటు వచ్చుచున్నాను. బ

హుస్వల్పకాలముననే యాతఁడు రాఁగలఁడు. వీరిరువురకును గూటమి సంభవింపఁగలదు. నీవే మాతువు లెమ్ము.

రమ—వీరి రహస్యసంయోగము బయల్పడినచో లోకులీ యిరువురిపై వ్యభిచారదోష మారోపింపరా?

సువ—ఆరోపింతురు గాక ప్రాపంచక మాయాచిత్తులైన లోకులేమను కొన్న నేమిలాభము పరలోకదూష్యము కాదుకదా.

రమ—లోకులమాట నటుంచుము ఈపెయొక్క జననీజనకులు మాత్రము దీనికి హర్షించి యూరకుందురా?

సువ—ఊరకొనకున్న నీపాపమంతయు వారిపాలే యగును బలాత్కారముగా నొకరి కంటఁగట్టుటకు వీరికధికారముకలదా?

రమ—అటులైన నీవిప్పుడెచ్చటికిఁ బోయెదవు?

సువ—ఈసమీపముననే యుద్యానవనమందు మనసీతారత్నమున్నది. పోయి యామెను గలిసికొందము రమ్ము. (నిష్క్రమించును.)

(ఇది విష్కంభము.)

(ఉద్యానవనమందు సీతారత్నము ప్రవేశించుచున్నది.)

బేహాగ్ రాగము అటతాళము.

(జౌరానారీ మట్టు)

అకటమదనా వికటంబుతగునా॥ అ॥
సుకుమారినగునన్ను గికరింపనగునా॥ య॥
సరసిజనేత్రుని సాన్నిధ్యమునకు
వరకరుణను జేర్చి తరియింపరాదా॥ య॥
అరుదగునాతనో హారసంయోగమున
దిరుగుచుసంతోష భర మొందకుండ॥ న॥
రావుకులార్ణవ ప్రభువుభుజంగ।
రావు కౌగిటనలరా రకమును పే॥ య॥

పదునుటమ్ముల నెదగుదియించుచున్న మదనుని గదురుతనము

నన్నుఁ ద్రిదశలోకమున కంపునట్లున్నది కాని బ్రదుకనిచ్చునట్లు లేదే! ఏమి సేయఁగలను?

ఉ॥ రావుకులాబ్ధిచంద్రుఁడు సురప్రతిభాసమదేహుఁడర్యుఁడు౯
భావజరూపవిగ్రహుఁడు ఘన్యకులాబ్జమధువ్రతుండు స
ద్భావితమైత్రిపాత్రుఁడుకృపారసమూర్తి భుజంగరాయశో
భావహనామకుండునను భావజకేళినిఁ దేల్పరాడొకో॥

సీ॥ రాకున్న నేరీతిఁ బ్రాణముల్నిలుపంగఁ జాలుదునిఁకనిమేనంబుగాని
ప్రాణమునిల్చినభావజతాప మెక్కరణినేభరియింతుఁ గలతమాని
భావజతాపంబుభరియింపగల్గినఁ బేరాసపోవునే పెనగుఁగాని
పేరాసపోయిన నారాముచిత్రముల్ మరపురానిచ్చునేకలవు,గాని॥

తే॥ గీ॥ మరపువచ్చినమాత్రాన మంతనంబు
విడువనేర్తునె యావనవేదనంబు
పట్టిపల్లార్చుచుండంగఁ బ్రాణనమితి
నిలుచుననుమాటయునవట్టి నీళ్లమూట॥

ప్రాణాసక్తిత్యజించిన మనసునకిట్టి సంకటములుండవు కదా? (హాశ్చర్యము) ఆహా! ఇంతలోనే యింతతొందరపాటునాకుఁ జెల్లునా? నాతెలిమికత్తెయగు సువదననుపంపియుంటిని యాపె యేయుక్తియో పన్ని నామనోహరుని నాకడకుఁగొనితేఁగలదు.

సీ॥ డెందమానీకు నానందంబుగలుగును
గొందలంబందకు డెందుశాంతి
హృదయమావెఱవకు సదయుండునినుఁ జేరి
ముదమొందఁగాఁజేయుఁ గొదువఁదీర్చు
చిత్తమాభయమేల హృత్తటంబుననిన్ను
హత్తునీచెలికాఁడు కత్తలమున
మనమభీతిలఁబోకు మనసిజరూపుండు
కనినిన్నుఁగూడి మంతనములాడు

తే॥ గీ॥ నీదుగాఢానురక్తియు నీదుచెలిమి
కత్తెతెలుపంగఁజ నెనీనిమిత్తమిపుడు
నంతయోర్పునుబొందుము నంతనొడిద
నేలయురుదెంచె థవుఁగూడు కాలమిపుడు॥

ఏమో! నాలోనేను సరిపెట్టుకొనుటయేకాని యిదియంతయుజరుగునా? నామనస్తాపముతీరునా?

తే॥ గీ॥ నామనోహరుతోఁగూడి కాముకేళిఁ
దేలుకాలంబునాకుఁ బ్రాప్తించుదాఁక
మదికినూరటజనియించి కుదటపడునె
ఘనతరంబైనకలతను గాంచుఁగాక॥

కలతనుగాంచుట నిక్కమేకాని ఫలముగనుటయదృష్టసాధ్యము వజ్రపంజరమునుబోలిన యీమాడుగుపై కతఁడెట్లురాగలఁడు?

క॥ శ్రీరామానుతుఁబోలిన
యారావుకులీనుతోఁడ హార్షమునకునీ
యారామపుఁబొదలఁగలిసి
మూఢాగమమునను దేలు మాత్రముగలదే॥

దయామయుండును ఘటనాఘటనసమర్థుండునగు నీశ్వరునికరుణనాయందున్నచో నీపని నెఱవేరకపోవునా?

ఉ॥ ఓపరమాత్మ! శంకరుఁడ! యోసకలాత్మసమానపోష మ
త్తాపముదీర్పఁగాఁదగును దారగుణుండు భుజంగరావురిక్
దాపునఁజేర్చితావులను దప్పఁగనుండిన నాదుప్రాణముల్,
నీప్రభుశక్తిచేమరల నిల్పఁగవేడెద నాదరింపవే॥

(తిరిగిచూచి) అరుగో! నాచెలులిరువురును నామనోగత కార్యమును నెఱవేర్చి యిటువచ్చుచున్నారు ఎదురుగాబోయి యడిగెదను (అనిలేచుచున్నది)

(రమణి సువదనలిరువురును ప్రవేశించుచున్నారు.)

(ఎదుటకు వచ్చి కవుఁగలించుకొని) సఖులారా కాయమా? పండా?

సువ-- ఫలవంతమయిన నీమనోభూజమునఁ గాయలేలయుండును పండే?
సీతా—అటులయిన వచ్చియున్నాఁడా.
సువ—ఇద్దఱును గలిసివచ్చుచున్నారు.
సీతా—ఇద్ద ఱెవరు?
సువ—నీమనోహరుఁడును వానిసహచరుఁడగు విదూషకుండును గలిసివచ్చుచున్నారు.
సీతా—(సిగ్గుతో) చేటీ తానువచ్చెడిపనికి పరపురుషునితోఁ గూడివచ్చుట కెట్లంగీకరించినాడే.
సువ—(నవ్వుచు) నీవుపూనుకొనినపనిని మాతోనెట్లు సంప్రతించి నెఱవేర్చుకొనుచుంటివో యట్లే.
సీతా—నాప్రాణసఖులరగు మీకునునాకు నభేదగుణ ప్రతిపత్తిగలిగియుండుటచే మీకెఱిగించుట కొప్పుకొంటిని.
సువ—వారును ప్రాణస్నేహితులగుటచేతనే కలిసివచ్చుచున్నారు.
సీతా—చెలీ యాతనియెదుట నామనోహరునితో మాట్లాడుటకు సిగ్గుచే నోరురాదేమోయని భయమగుచున్నదిసుమీ.
సువ—మీరిరువురును మాటాడుసమయము వచ్చుసరికి మావలెనే యాతడును దొలఁగును నీకాభయమక్కఱలేదు లెమ్ము.
సీతా—(సంతోషముతో)

తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మము లెత్తిన ఋణముతీర్పఁ
జాలనంతటి సాయంబు సల్పినావు
నిన్నుఁబోలిన చెలికత్తెలున్న వనిత
కావయంతయు లోపంబు నావహిలునె॥

సువ—నీస్తోత్రపాఠములకేనహర్హ రాలనుగాను చెలిమికలయప్పుడొండొరులు సాయమొనరించుకొనుట విధికదా నన్నేటికగ్గించెదవు అదుగో నీచెలికాఁడు వచ్చుచున్నాఁడు నీప్రయత్నమునసీవుండుము
సీతా—ఏడీ నాకుచూపింపుము.
రమ—అదుగోకనుచూపు దూరమున నారాజమార్గము వెంబడిహితునితోఁగూడి వచ్చుచున్నాఁడు.

సీతా.—అవునే మున్నొకసారి నేనీతని జూచినప్పటికంటె నిప్పుడుమతి యు తేజముఁగలిగి ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

సువ—వయోవతివయి మదనావేశమునఁ జూచునీదృష్టికి నీవలపుకాడ టులనే కనబడును లెమ్ము

సీతా—అటుకాదు నిజముగా వానికి తేజము హెచ్చినది.

తే॥ గీ॥ అతనిధీరతయాతని యందమతని
ముఖవికాసము వెడదఱొమ్మునుగనంగ
నమరనాయకుఁడో కాకకమలశరుఁడొ
యనుచుఁదోఁచెడు తనుకాంతి యమరియుండె॥

సీ॥ వానిప్రక్కను జేరి పరిహాసములనాడు
తరుణిభాగ్యమునెన్న తరముగాదు
వానికౌఁగిటఁ జేరి వదనంబుముద్దాడు
వనితమోదమునెన్న వశముగాదు
వానిపజ్జనుపండి బంధనారతిదేలు
వెలదిసౌఖ్యమునెన్న వీలుకాదు
వానిముంగిటనిల్చి ప్రణయోక్తులనుబల్కు-
కాంతతీరెన్న శక్యంబుకాదు.

తే॥ గీ॥ వానిముంగురుల్ మునివ్రేళ్ళవలన దువ్వు
నతివయుల్లాసమెన్న సాధ్యంబుకాదు
మగువనీదైనచాతురీ మహిమచేత
నట్టిచెలికాస పొందునా కమరనుండె॥

సువ— చెలీ యాతఁడు దగ్గరఁ జేరక మునుపే నీలోనీవయువ్విళ్ళూరు చుంటివేమే? మనసు నంతగా బట్టజాలకున్నావు కాఁబోలు.

సీతా-అవునే అదేమికారణమోకాని నాశరీరము బులకాంకురమయిప ట్టరానిసంతోషమున మైకము గ్రమ్ముచున్నదే. కన్నులు మూసి కొనివచ్చుచున్నవి.

సువ—అటులయిన నీతిన్నెపయిఁ బరుండుము మేమిదువురము నించుక శైత్యోపచారముల నొనర్చుచుండుదుము

సీతా—(కన్నులుమూసికొని పరుండును.)

సువ—ఓసీరమణీ చూచితివా ! దీనికి మదనతాపజ్వరమున నొడలెట్లు గాగుచున్నదో రమ్ము. మనము శాంతియు శైత్యోపచారముల నొనరించుదము.

రమ—(ఒడలు పట్టిచూచి) పాపమెంత వేడిగా నున్నది. నేనుబోయి మంచిగంధమునఁ బన్నీరు గలిపి తెత్తునా.

సువ—శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము. నీవు వచ్చుదనుక నేనుపచరించు చుండెదను.

సువ—అడుగో ! భుజంగరావు తన సఖునితో ముచ్చటించుచున్నాఁడు. నేనీమరుగునుండి వీరిప్రసంగమును వినుచుండెదను. (అని ప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది.)

(అంతయథోచితముగ భుజంగరావును విదూషకుడును బ్రవేశింతురు)

విదూ—ఏమోయి ! భుజంగరావు ! నీవ్యభిచారము కాదుగాని యూరంతయుఁ ద్రిప్పినది చాలక యీచెట్లచేమలలోని కీడ్చుకొనివచ్చి నామచ్చ మాపుచున్నావుగదా ?

భుజం—సఖా ! అంత యాయాసపడెదవేమి ? నేనుమాత్రము నీతోఁ బాటు తిరుగుచుండుట లేదా ? నాకు లేనికష్టము నీకెట్లుకలిగినది?

విదూ—చాలు చక్కఁగాఁ జెప్పితివి వలపుదుక త్తియ నెప్పుడు చూతు మాయనను నాతురమునఁ జిక్కములోని పిట్టవలెఁ గొట్టుకొనుచున్నమనసుగలిగిన నీకుదారియు డొంకయు మార్గాయాసమును గనఁబడుచున్నవా ?

భుజం—మిత్రమా ! యీమాటలకేమిగాని, యెంతదూరము తిరిగి నను నాప్రియాంగన కానరాకున్న దేలొకో ! మనము త్రోవతప్పి యుండలేదు కదా.

విదూ—నేను జూపింతునుగాని నాకేమిచ్చెదవు ?

భుజం—హితా ! నీకుఁ గనఁబడినచో దయచేసి చూపింపుము,

విదూ—నాకిచ్చెడిదానిఁ జెర్కొనుము. పిమ్మటఁ జూపించెదను.

భుజం—ఏమిచ్చెదనా? "నీకు మిత్రవత్సలు"డను బిరుదమిప్పించెదను. చాలునా!

విదూ—అబ్బా! ఎంతపనిని జేసెదవు. అది కాదు మంచిగారెలు, బూరెలు క్షీరాన్నములతోఁ గూడిన మృష్టభోజనమిప్పించెదవా?

భుజం—ప్రతిదినమును సత్రములలో కుత్తుకబంటి తిండిగల నీకింకను భోజనముమీఁద నే యాశయా?

విదూ—స్వకాంతాసంగమసక్తుఁడ వగు నీకుఁ బరకీయానురాగాశక్తి యెట్లో నాకుఁ బరభోజనాశక్తియట్లే.

భుజం—(తనలో) ఇతఁడు హృదయానారసమువంటి మాటను బ్రయోగించి నాఁడే కానిమ్మిప్పుడభిమానపడిన లాభము లేదు. (ప్రకాశముగా) వయస్యా! నీవాస్యోక్తులకేమి కాని యాచెలియను జూపుదునంటివే చూపుము.

విదూ—అదిగో! యాపువ్వుటేరమునఁ గన్నులు మూసికొని పరుండియున్న వనిత యెవ్వతెయో చూడుము.

భుజం—(చూచి) అవును మూతికాభావమును వహించిన యాపె చెలిమికత్తె నాతో నెన్నిగురుతులు వచించినదో యవియన్నియు నీయువతియందుఁ గన్పడుచున్నవి. ఆహా! ఏమి యీ కురంగాక్షియందము?

సీ॥ అపరంజి ప్రతిమంబు నపహసించెడిమేని
శృంగారమును నేను కెన్నతరము
బంగారుగిన్నెల పరిహసించెడిగుబ్బ
గవయుందమెన్నఁగా నెవరితరము
పండువెన్నెలనవ్వ వనితాస్మితముఖాబ్జ
భాగ్యమెన్నుటకు నెవ్వారితరము
స్మరచాపములనేలు తరళాక్షికనుచూపు
తెరఁగెన్నుటనఁగ నెవ్వరికిఁదరము॥
తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మములెత్తిన నిట్టిబోటి
తోడమంతనంబులనాఁడ గూడునో కో...

పూర్వభవపుణ్యఫలమునఁ బొసఁగెఁగాన
జన్మసాఫల్యములభించె సవ్యముగను॥

విదూ—హితుఁడా! యారామామణి నీవంకఁ గన్నెనెత్తి చూడకమునుపే నీవిట్లుమనఃకల్లోలము నొందుటచూడ నాకు మిక్కిలివింతయగుచున్నది “ఊరిముందఱికివచ్చినపిమ్మట నుఱుకులు, బరుగులు” ననునట్లు నీకిప్పుడు తొందరపాటుకలిగెనా, మనస్థిమితమును గనఁజాలవా.

భుజం—అట్లుకాదు ఈవిషయము నీవనుభవసిద్ధముగా నెఱుఁగమినిట్లనుచున్నావు కాని సుందరవిగ్రహాయగువనితారత్నమును గాంచినప్పుడు వారియొక్క.

చ॥ ఘనకుచయుగ్మముల్ దళుకుఁగన్నులుఁ జంచలమైనదృష్టులున్
ననవిలుకానివిండ్లవలెనమ్రములౌ కనుబొమ్మలున్ శశాం
కునినగు మోము చూపఱులకున్ గడుమోదము గూర్చు వేణియున్
మిసమిసలాడు దేహమును మింతులమానసముల్ హరింపవే?॥

విదూ—మనస్సునుహరించినంతమాత్రమున నుచితానుచితముల నెన్నక వెంబడి కులకాంతలనంటఁబ్రియత్నించు టెట్టితగవు.

భుజం—ఇందనుచితమేమున్నది.

ఉ॥ మోమునఁబుట్టులేనగవు ముద్దులుగుల్కు మృదూక్తులున్ భళీ
త్కామమునించు చూపులును ఘల్లుమ్రోగెడునూపురధ్వనుల్
కోమలదేహసౌరభముఁ గూడినయాయభిసారికామణీ
స్తోమముఁగూడఁగాముకులు చుట్టునుద్రిమ్మరుటొప్పదే సఖా॥

సువ—(సీతారత్నమును సమీపించుచుఁదనలో) నాదూతికాకృత్యము చక్కఁగా ఫలించినది ఇఁకసత్వరముగా చెలికత్తెను మేల్కొలుపుదునుగాక (లేపుటనభినయించి) సఖీ! ఖరసూర్యరశ్మికృత ముకుళీభూతనయననీలోత్పలములు ప్రియచంద్రదర్శనానంతరమేనియు వికసింపకున్న వేల లెమ్ము.

సీతా—(లేచికన్నులు నులిమికొనుచు) ఇదేమే ఇంతదనుక నాచెంత

మెలంగుచున్న నాచెలికాఁడు కన్ను దెఱచునప్పటికే మాయము యినాఁడు.

సువ—కలగంటివి కాఁబోలును.

సీతా—నిజముగా రానే లేదా.

సువ—ఇచటకువచ్చియున్నాఁడుగాని నీచెంత మెలఁగినాఁడనుట కలయే.

భుజ—వయస్యా! వీరిప్రసంగమువలని నావలెనే యీపెయు మదనావస్థలోనున్నట్లుస్పష్టపడినది యింకయు నేమి చెప్పకొందురో విందము

విదూ—“పాములజాడపాములది పాములజాడపాములది” నీవింతలో వారి ప్రసంగము నెట్లువింటివి.

భుజం—నిశ్శబ్దముగానుండుము వారిపలుకులను విననిమ్ము.

విదూ—అప్పను చక్కఁగాఁ జెప్పితివి “గడచిన గండఁడుమిండడగు” ననుసామెతవినలేదా.

భుజం—(విసువుతో) మిత్రమా క్షమించి యూరకుండుమా.

సీతా—ఏడీ.

సువ—అదుగో యా పూలచెట్టు చాటునున్నారు. ఇఁకనీప్రయత్నమున నీవుండుము. నేఁబోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

సీతా—తొంగిచూచి సిగ్గుతోఁ తొలఁగుచున్నది)

భుజం—విదూషకా! చూచితివా నీవుకూడ నుండితివనుట సూచింపుటకై సిగ్గుచే మరుఁగయినది. అహా యామె యెంతప్రౌఢ.

విదూ—యీ పాపకర్మమునకు నేనొడిఁగట్టుకొననేల? నేనవతలకేగెదను నీప్రయత్నమున నీవుండుము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

భుజం—(సమీపించి)

మ॥ అతివా! నీదగుదర్శనార్థమయి మాగాఁ యాసముఁ జూడకే
నతిసంతోషముతోడవచ్చితిని నీదౌ కౌఁగిటం జేర్చి స
త్కృతిసేయందగు నింకనేనిఁ బరమార్థీభూత చిత్తమ్మునన్
శతపత్రాంబకు బారినుండి దరిజేర్పన్నిన్నుఁ బ్రార్థించెదన్॥

సీతా—(ముందునకువచ్చి.)

చ॥ ఇతనితనూవిలాసమున క్రీడగుఁబుల్కుల తీరుదానికిన్
జతయగుఁజాతురీకలన చాతురికన్నను మారశాస్త్ర పాం
డితియధికంబుస్వంతకుఁ గడించినయొ్యావిభవంబు దానిచేఁ
బ్రతియభిసారికామణికిఁ బ్రాణవిభుండనఁ జెల్లునీతనికిన్॥

మనమున నెంత తత్తరపాటొందవుచున్నను నోట సమాధానము జెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది. (సిగ్గుచేఁ దలనొంచుకొనుచున్నది.)

భుజం—(తనలో) మిన్నకతలవంచుకొని యూరకున్నదేలకో! ప్రౌఢయైయుండబోలు. కావుననే నిరుత్తరమే యంగీకారసూచకమని తెల్పినది. అయిననింకొక్కసారి యడిగిచూచెదను (ప్రకాశముగా)

మ॥ పలుకేబంగరమా మృగాక్షి! పిలువం బల్కాడకున్నావు నా
వలనన్నేరము గాంచినావా ననుసంభావింపఁ గానెంచవో
యలుకంబూనితివో చలోక్తికయి హాస్యప్రియముఁ జూపవో
చలముంబూనక ప్రేమఁజూడుమిఁక నాజన్మంబు సాఫల్యమౌ॥

మఱియు.

ఉ॥ ఎందఱు పూరుషాగ్రణులు నెందఱుసుందరరూపవంతు లిం
కెందఱుగొప్పవారు కలరిందఱిలోపల నేరినట్లు నా
యందుననీకు మోహమది యబ్బుటనాదగు భాగ్యరేఖయే
సుందరి! చెంతఁజేర్చుకొని సూనశరాగమముల్ స్మరింపవే॥

సీతా—(తనలో) అకటా యెంతయని యోర్చుకొందును. సిగ్గేటికివ్యక్తీకరించెదఁగాక (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ స్వాతివానకు ముత్తెపుం బరణియట్లు
నిన్నుఁగోరుచు గాలంబు నెచ్చుచున్న
నాకుదర్శనంబిచ్చి సంతసముగల్గఁ
జేసితివెయింకఁ గొదవేమి చెలిమికాఁడ॥

భుజం—(తనలో) ఇప్పటికిగదా ధన్యుఁడనయి పడినపాట్ల కెల్లఫలము నుగాంచితిని. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ పూర్వభవమందుఁ జేసినపుణ్యమునను
నీదుదర్శనభాగ్యంబు నెమ్మిఁగలిగెఁ

గాఁసినీదయకలిమిచేఁ గమలశరుని
కేళిసంప్రాప్తమగుఁగాక నీలవేణి॥

రాగము— ఏకతాళము.

(తప్పు క్షమియింపుమయ్యామట్టు)

సీతా—ననుఁగృపజూడుమయ్యా నాయకనీదాననయ్యా
ననవిలుకాని కేళిఁగనఁగఁజేసి మనుపుమయ్యా॥ నను

భుజం—ఘనముదమయ్యెనేఁడు వనజపత్రనేత్రనాకు।
తనరునీదు యౌవనంబు తద్దయునాపాలు సేయ॥ ఘన

సీతా—ప్రమదవనమధ్యమందు భాసిలుమందిరమునందు
విమలమణిస్థగితమైన వేదికనలంకరించి నను

భుజం—ఇందునిన్నుగూడియున్నమందయానతండ్రినన్ను
బంధనాలయంబుసేర్చి బాధపెట్టనెంచునేమొ॥ ఇం

నీవన్నివిషయంబుల నాకుఁదోడ్పడియుందునని వాగ్దత్తముసేయుము నిక్కముగా నిన్నేకూడియుండెదను.

సీతా—(తనలో) నేనుతనమాట జవదాటుదునేమోయని సందేహించుచున్నాఁడు కాఁబోలును (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మనమునందుననిను దైవమనుచుఁదలఁచి
జీవితాంతముదనుక నీచెంతమెలఁగు
చుందుదాననునుఁడి విభవోన్నతగతి
నన్నుఁగైకొమ్ము నీకుఘనమ్ముగలుగు॥

(అనిచేతిలోఁ జేయివేయుచున్నది.)

భుజం—(తనలో) అన్నాయీలతాతన్వి చేతఁజేయిడినన్ను స్పృశించినంతమాత్రముననే విరహజ్వరమునఁ గాగుచున్న నాశరీరము సమశీతలభావము వహించినదికదా (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఎట్టికష్టములగలిగిన నిందువదన
సుఖములైతోఁచునినుఁ గూడుచోనవన్ని

పాలెగానికి వ్యవసాయ ఫలముగన్న
దున్న కష్టంబు మదిలోనఁ దోఁచనట్లు॥

(అనిసీతారత్నము పైఁ జేయిడి) నచ్చెలినీప్రమదవన విశేషంబుల నాకుఁ జూపించెదవురమ్ము.

మలయమారుతము ఆటతాళము.

(కాంతకాంత లతాంతములు మట్టు)

సీతా—మల్లె మొల్లలు నల్లుకొని పందిళ్ళశోభ మెల్లమదిరం
జిల్లఁజేయుచు నున్నవిమనో వల్లభా యిటు చూడుమీ యెడ॥ మ
భుజం—కమలనేత్ర ప్రమదవనశృంగారమింతని చెప్పశక్యమె
యమరవిభునినందనోద్యానమును దీనికిసాటియగునే॥ కమ
సీతా—మంచిగంధపుఁ దరులుమఱి చేమంతి మొక్కల బోదెలుఁగ
మంచివాసనల పిరజిమ్ముచు మదికిముదమును నొదవజేసెడి॥ మ
భుజం—అతివ! వనమందిరములోపల నసమశరకేళివసింపఁగ
నతిముదంబునఁ జేరఁబోవుదమాలసింపక రమ్ముపోదము॥ అతి॥

(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు)

అంత యథోచితముగ రమణిసువదనులు ప్రవేశింతురు)

రమ—మన చెలికత్తె కనుపించదేమే మదనతాపరహిత మయిన దా యేమి?
సువ—నీచేతిలోనిది గంధపు గిన్నె యేనా?
రమ—అవును.
సువ—ఇంత త్వరగా వచ్చితివేమి.
రమ—ఆ నీకేమి? ఎగతాళి మాత్రము చేసెదవు. అక్కడ ఎంతగం ద్రగోళమయినదో నీకు వెలియునా?
సువ—ఏమిజరిగిన దే.
రమ—ఏమిజరిగినదా గుట్టు బయటఁ బడినది.
సువ—ఎవరిగుట్టు.

రమ—మన సీతారత్నము గుట్టే.

సువ—ఎట్లు తెలిసినది.

రమ—ఎవరు చెప్పిరోకాని పూసలు గ్రుచ్చినట్లు కథయంతయుఁ దెలిసినది. భుజంగరావును బట్టుకొని తగు ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయునని వణిక్పతియు నాతని కొడుకును గూడ ప్రయత్నించుచున్నారు.

సువ— చాలును లెమ్ము. అతఁడు వీరియట్టివారిని లెక్కపెట్టునా కడు సాహసము కలవాఁడని నీవుమాత్ర మెఱుఁగవా ?

రమ—ఎవరికెంత సాహసమున్నను ప్రభుత్వమువారికి లోఁబడవలయునుగదా యితఁడేమి చేయఁగలఁడు.

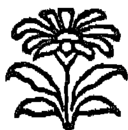
సువ—వలసినచో నితనికొఱకు గావలసినంత ద్రవ్యము వెచ్చించఁగల స్నేహితులితని కనేకులున్నారు.

రమ—సరే మనమింటికిఁ బోదమురమ్ము మనకిందులో సంబంధమున్నట్లు తెలిసినచో మన సంసారములకుఁ జేటుగల్గును.

సువ—అవును. నిజమే పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇతి శ్రీమత్కాశినాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబున ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

శుభమస్తు.

సీతామనోహరము.

తృతీయాంకము.

(వణిక్పతియు సోముఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

వణి—కుమార, కులమున కెన్నఁడెఱుఁగనిముప్పు సంభవించినదికదా. యీ పెద్దమ్మ నాకడుపునఁ జెడఁబుట్టినది.

సోము— ఏమివైపరీత్యము సంభవించినది?

వణి—కావలసినదంతయు నయినది ఇంకేమికావలయును నాపరువు ప్రతిష్ఠలన్నియు నట్టేటఁగలిసిపోయినవి.

తే॥ గీ॥ నీదుపెద్దచెల్లెలు సీతనీతివిడచి
మిండగానిని జతఁజేర్చి మెలఁగుచుండె
ననుచువింటిని నోసట నావనజభవుఁడు
వ్రాయుగీతను దప్పింపవశమెమనకు॥

సోము— ఎంతనుకొంటిమో యంతయుసంభవించినది యిప్పుడుచింతించి నంతమాత్రమునఁ బ్రయోజనమేమి.

ఉ॥ నెత్తిననోరుపెట్టుకొని నీవిటుసేయకుమంచుఁ జెప్పినన్
జిత్తమునందుఁజేర్చకటు సేసినపెండ్లికివచ్చెఁ దిప్పలీ
పత్తనమందనన్ గులమువారలలోపల సిగ్గుచే శిరం
బెత్తుటకేనివీల్పడని హీనతకల్గెఁగదా చిరంబుగన్

తగినవరునిఁజూచి పెండ్లివిగావించినచో నిట్టిపాటురాదుగదా అప్పటి మీమూర్ఖతయే యిప్పుడిట్లు పరిణమించినది. కానిమ్ము.

ఉ॥ మించినదానిఁగూర్చియిటు మిమ్మనినందునలాభమేమి యీ
వంచనఁజేసినట్టి మనవైరికి నేగతిబుద్ధిసెప్పఁగా

నెంచితిరో బిరానవచియింపుడు వేగమె వానిని న్నిరో
ధించకయున్నఁ జేటగును దిట్టపుఁబన్నికఁ బన్ని చెప్పుమా॥

కొండొక నేరము గల్పించి వానిని శిక్షింపఁజేయుకున్న మరింత గావృద్ధియగును కావున బాగుగా యోచింపుఁడు.

వణి — (తనలో) వీఁడు నాకంటె నెక్కుడు క్రౌర్యమును బూనియున్నాఁడు కాని యాతులువకుఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము సేయించవలసినదే యిట్లగుగాక (ప్రకాశముగా.)

ఉ॥ గతజలసేతుబంధనము కార్యము లేదు నిదానమున్నచో
నితనికిఁ దగ్గశిక్షవిధియించెదు మార్గముజూడవచ్చు దొం
గతనము సేయఁగా మనయగారము సొచ్చెనటంచుఁ బన్ని యా
హితమును బంటు కొతులకు వెల్లడి చేయుట యుక్తమియ్యెడన్॥

మఱియు,

తే॥ గీ॥ అట్లు చేసిన తత్క్షణమతనిఁబట్టి
బంధనాలయమందుంచి పరిభవించి
బుద్ధిసెప్పెదురాపైన మూర్ఖతముని
న్యాయసభలో విమర్శింతు రమలమతులు.

సోమ — తండ్రీ! అది యక్రమప్రధానవర్తనులకు లక్షణముగాని మనయట్టివారలకు గాదు. ఇటుఁవినుఁడు

చ॥ అనృతముబన్ని న్యాయమును నావలబెట్టి పృధాగవ్యాజ్యముల్
జొనిపినమాత్ర నేగతిని సూనృతవాక్యవిహీనమైన ప
ట్లను జయమొందజాలుదుము లాతిజనంబులు నవ్విపోరె యో
శిన నిజమేలదాఁచవలె డెందమునందునఁ జింతసేయుఁడీ॥

ఇంకొక్కటిగూడ నాలోచింపుఁడు.

తే॥ గీ॥ నిజముఁజెప్పిన వ్యాజ్యంబు నిలుచుమనకు
ననృతమాడిన గెలుపెట్లు లరయఁగలము
"సత్యమేవజయతి" యన్న శాస్త్రవిధిని
మీరుమాత్రమెఱుంగరే మ్మమలభావ॥

వణి — ఓరి పిచ్చివాఁడా! ఇటువినుము.

ఉ॥ కూతురు జంకుఁ జేసెనని కొండొకసిగ్గును లేక యేగతిక్
నీ! తలయెత్తి చెప్పుదును జెప్పినచేగతి వారునమ్మఁగాఁ
జూతురు పిన్న పెద్దలు ననూయతనూపరె! పెక్కు లేల? నా
జాతకమిట్టులుండఁగ విచారణ సేసిన లాభ మే మొకో॥

అనియును గాక,

తే॥ గీ॥ పూర్వకృతపాప మీరీతి గర్వభంగ
ము నొనర్చుచునుండంగ మనమునందు
జింతనొందుటచేత నావంత యేని
విడిచిపోవునె ఫలితంబుగుడువకుండ॥

సోమ — (తనలో) పట్టుదలనువిడిచి వైరాగ్యములోనికి దిరుగుచున్నాఁడు. ఇప్పట్టునఁ గొంత ప్రోత్సాహ మొనరింపవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మీరు మీలోనఁగుందిన మేలుకలదె
తగునుపాయముచేత నాతనిని వంచ
నమ్ముసేయక యున్న ఫలమ్ము వమ్ము
పాపులకుశిక్ష లేకెట్లు వచ్చుబుద్ధి॥

కావున మీరీవిషయమునఁ దగుప్రయత్నముసేయుటయే యుక్తమని నాయభిప్రాయము. పిమ్మట మీ యిష్టము.

వణి — (తనలో) వీఁడు చెప్పునదంతయు యథార్థమే "తోటకూర నాడే చెప్పవైతివేమిరా" యన్నట్లు ప్రప్రథమున నే యీదుర్నయమును నడఁచివేయవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ అయినఁగానిమ్ము వాని దురాగతమ్ము
నకుఁ దగినశిక్ష వేయింప న్యాయసభకుఁ
బోయివచ్చెద పనిఁబూని ముందునీవు
నాదురాత్ముని బోకుండ నాపుమిచట॥

సోమ — చిత్తము. ఆపని నవలీలగా నొనరించెదను.

తే॥ గీ॥ పూవుఁదోటను జేరి యామగ్ధకాంత
మనము సెడఁగొట్టి యావితో మంతనమ్ము
లాడుచున్నట్టి ఖలుఁబట్టి యతని హస్త
ములను బెడఁగట్టియుంచెద బోయిరండు॥

తండ్రిగారు! ఇంకొకమాట,

చ॥ ధన మొకయింత హెచ్చయినఁ దప్పక వ్యాజ్యము గెల్చునట్లు గాఁ
బనిఁగొను న్యాయవాదిని వివాదము సేయఁగ నిర్ణయించి, తీ
వినిఁ దనస్వంత కార్యముగ నెమ్మిఁదలంచు మటంచు వేడి గొ
బ్బునఁ బురరక్షకాధిపుని ముందిటకుం గొనిరమ్ము వేగమే॥

వణి—అదిఅంతయు నేనెఱుఁగుదును లెమ్ము. నీవుమాత్రము వానినిఁ బోకుండ నెదిరించియుంచుము. పదిడబ్బులు పోయినను బురరక్షకస్థానాధిపతినిఁ దీసికొనివచ్చి యితనిఁగొట్టులోఁ బడవేయించెదను త్వరగాబొమ్ము.

సోమి—చిత్తము. (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

(అంత యథోచితముగ సీతారత్నమును భుజంగరావును ప్రవేశింతురు)

భుజం—మనోనాయకీ! నేడు మనము వినిన విచారకరమగు వార్తవలన నామనము కలతనొందుచున్నది. అనతికాలవ్యాపితమైన మన మోహలతానికుంజమును ఛేదించుటకు నీతండ్రి యనూయాలవిత్రపాణియై బయలుదేరినాఁడు కదా! మనము పరస్పరవియోగమున బ్రతుకఁగలమా?

సీతా—మీకీ వెఱ్ఱియేటికి? మనమోహబంధము పరప్రయత్నమున నేర్పడినదా, పరప్రయత్నముచే విడఁగొట్టఁబడుటకు ఎవరెట్లువిఘ్నము సేయఁదలచినను జీవితాంతమువరకు మనచెలిమి వీడిపోవదని యే నాయభిప్రాయము.

భుజం—అంత స్నేహమెక్కుడుగానున్న దాసికిఁదోడుగా నేకస్థలనివాసార్హతయున్నచో మనస్థిమితముండునుగాని లేకున్న నీయనురాగము నిష్ఫలమేకదా!

సీతా.— మనము ముందుగనే భయపడనేల?

తే॥ గీ॥ జరుగనున్నది యెట్లైన జరుగుగాని
చింతనొందినదీరునే నిల్వఁగు లెపుడు
కష్టసుఖములు కావడికడవలన్న
సామ్యమును మున్నువినలేదె సన్నుతాంగ

తే॥ గీ॥ మిన్నువిరిగి పైఁబడనున్నఁ గన్నతల్లి
దండ్రులెన్నేని విధముల దలఁకి నన్ను
శిక్షఁ జేసినఁగాని నీచెలిమి విడువఁ
గట్టిగానమ్ము మిది మనకికమలమందు॥

భుజం—(తనలో) ఏమి యీమెసాహసము మనోనిశ్చయమన్న నిట్లుఁ డవలయు. ఇంతధైర్యము పురుషుఁడనైన నాకుఁగూడ లేదు స్త్రీ నులే సాహసకృత్యములందుఁ బ్రథమగణ్యులు. (ప్రకాశముగా) ప్రాణేశ్వరీ!

మ॥ పరితాపంబిసుమంత యేనియు మనకిపద్మంబునం లేదు సుం
దరి నీపల్కుల మాధురీమహిమచేతన్ మాయమైపోయె, నీ
కొఱకై ప్రాణములైనఁ బాసెదను నాకుంగార్యమానన్న మా
లతిచేతన్ సాయము సేయఁగావలెసుమీ దైన్యంబు రాకుండఁగన్

మఱియు,

తే॥ గీ॥ ఎట్టిపన్నికపన్ను నో యేమొనన్ను
వంచనమ్మునుసేయఁగ వనితనీదు
తండ్రి, దాసికిఁదగిన పద్ధతినిఁబన్ను
కొనఁగ వలయుఁగావున బోవ ననుమతిమ్ము॥

సీతా—(తిరిగిచూచి) నాథా! నాచెలిమికత్తెయగు సువదన యిటువ చ్చుచున్నది. ఆమెవలనమనము కొన్నివిశేషములను దెలిసికొన వచ్చును.

సువ—(ప్రవేశించి తనలో) అకటా! వీరిరువురును వేటకాని కుదురయ్యె డుహరిణయుగ్మమువలె నిచ్చటనేయున్నారే! పిలిచిచెప్పెదనుగాక.

(ప్రకాశముగా) చెలీ! యొకసారియిటురమ్ము
సీతా—(సమీపించి) విశేషము లేమేనిఁ జెప్పెదవా?
సువ—చెప్పెదనురమ్ము (చెవిలోఁ జెప్పుటనభినయించుచున్నది)
సీతా—అటులనా? నేనిప్పుడేవచ్చెదను నీవు ముందుగా బొమ్ము.
సువ—మంచిది. (నిష్క్రమించుచున్నది.)
భుజం—(సీతారత్నముదగ్గరకువచ్చి) ప్రియసీ! నీచెలికత్తె యేమని చెప్పినది. మనమునుకొన్న దానికేమైన భిన్నమున్నదా?
సీతా—ఏమియు భిన్నములేదు. మీతోఁగలహించుటకై నాసోదరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడట నీవెంతమాత్రమును భయపడవలదు. నీపైనఁదెచ్చెడు వ్యాజ్యమునకయ్యెడు ధనమంతయు నేనిచ్చెదను ఇట్టిసమయమున మనమిరువురము నొకచోటనేయుండుట కజ్ఞంబుగాదు, నేను బోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది.)
భుజం—తుదకునాకు గళబద్ధయోగము సంభవించినది. ఇఁకేమిసేయుదును.

సీ॥ మగువవాడు సమాగమంబుగోరినమాత్ర
మదివిచారణలేక మరులుకొంటి
మరులుకొంటినెచూడు మగనాలిగృహమందు
నడుగువెట్టితి సంశయంబులేక
నడుగువెట్టిననేమి యపుడెక్రమ్మరిపోక
మంతనంబుననుంటి నింతదనుక
నుంటినేచూడుమీ యింటిలోపలగూఢ
వృత్తినయ్యదివారి కెట్లుతెలిసె

తే॥ గీ॥ తెలిసెననుమాట వినినంతఁ దెలివిగలిగి
గోడదాటక నెచ్చెలితోడమాట
లాడి యాలస్యమును జేసి హానితెచ్చు
కొంటి మేలానె వ్యభిచారకులకునెందు॥

ఇట్టివనులచేత నేకదా భిన్నాభిప్రాయులై జనులలోఁ గొందఱు పరస్పర కలహపాత్రులగుచున్నారు.

చ॥ కులటలఁగూడునప్పుడె ప్రకోపము గల్గును నొండొకండు దమ
కులవనితాళిఁ గలియఁగోరినయప్పుడు దాని తల్లిదం
డ్రులు సహియింతురే! మదివిరోధము బూనక మూఢవృత్తి నీ
వలఁదగులొందినాఁడ వొరపాటును జేసి కృశింప నేటికిన్॥

దూరాలోచన లేక బహుజనదూష్యంబగు నీయకృత్యంబును బుద్ధిపూర్వకంబుగా నొనరించి పైనిపుడు చింతించుట గతజలసేతుబంధనము కాదా! ఇప్పుడు తప్పించుకొనిపోవు మార్గమాలోచింపవలయును.

తే॥ గీ॥ మొదట యోజించి మెలఁగుట ముఖ్యమందు.
మించిపోయిన తరువాతఁ గించపడక
తప్పుకొను మార్గమును జూచుటొప్పునదియు
వీలుగాకున్న నెదిరించి వెడలవలయు॥

(తెఱలో)

(చ॥ పరువుప్రతిష్ఠలన్ విడచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁ జొచ్చి కా
వరమున దుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద
స్కరునివిధంబునన్ జెఱుత జవ్వనిమానసమున్ హరించి నే
డరమర లేక చిక్కు నధమాధమునిన్ బలియిత్తు భూమికిన్॥)

(ఆలకించి) క్రోధావేశుఁడై సోమయ్య యిటువచ్చుచున్నాఁడు. అకటా! అనుకొనినంతయు జరిగినది. ఇపుడేమి సేతును? ఏపనిఁ జేయుటకును మనోజవము తగ్గిపోవుచున్నది. దోషకృత్య మొనరించిన వారికి మనస్థిమిత మెక్కడనుండివచ్చును? (యోజించి) ఇతఁడు తిరిగివెళ్లుదనుక నిందే యొచ్చటనైన దాగియుండెదను (చాటుననిలుచును.)

సోమ—(ప్రవేశించి కోపముతో.)

చ॥ పరువు ప్రతిష్టలన్ విడిచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁ జొచ్చి కా
వరమునదుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద

స్కరునివిధంబునన్ జితుత జవ్వనిమానసమున్ హరించి నే
డరమరలేక చిక్క నధమాధమునిన్ బలియిత్తుభూమికిన్॥

(అటునిటుచూచి) ఏడీ! యెచ్చటను గనఁబడకున్నాడేమి? చేసి నతప్పు మనసున కెక్కినది కాఁబోలును.

తే॥ గీ॥ చిరతరాభ్యాసమునను నీవరుగుచుండు
వారవనితల గృహమునందు వచ్చియుంటి
వేమొ నీపాట్లఁజూపింతు నిపుడురమ్ము
దాగియుండిన నీచావు తప్పఁబోదు॥

(కోపముతో) ఓరీ! పాపవిచారా! నయవిదూరా! ఏమూలన క్కియుంటివో బయల్పడకున్నావేమిరా?

తే॥ గీ॥ దరియఁదెన్నను గానక తల్లడిల్లి
ప్రాణభీతిని నెందేనిఁ బరువువిడిచి
కంటఁబడకుండఁగా దాగి యుంటివేమొ
శూరగుణధామ జితసోమ సోమజాడ॥

ఉ॥ ఇయ్యెడఁ గాదు ఘోరవని కేగిభయంబున డాగి యుండినన్
న్యాయ్యముపీడినట్టి మనుజాధమునిన్ బరిమార్చకుండ నా
దయ్యముపృద్ధినిచ్చునో కొ తప్పకదైవమొ లేక మేమొ సా
హాయ్యము సేయవచ్చెడు భటాళియొ నిన్ను వధింపకుందు మే॥

తక్కినవారిమాట లిప్పుడేటికి? ముందుగ నేనీపనికై వచ్చియుం టినికదా? ఆదుర్మార్గ శిఖామణి యీదివ్యభవనంబున నేమూలను డాగియున్నాఁడో చూచెదనుగాక ఇంతలోఁ దండ్రిగారుకూడ వత్తురు (అని నలుదెసలను వెదుకుచు లోనికిఁబోవు చున్నాఁడు.)

భుజం—(ప్రవేశించి) వీనిమాటలనుబట్టిచూడఁగా నిది సామాన్యము గాఁబరిసిపోయెడునట్లు కనుపించుటలేదు. నేను భయపడినట్లు వీరు కనుఁగొనినచో నన్ను మరింత ధిక్కరింపఁజూచెదరు కావున నిర్భయముగా నుండవలయును.

సోమ—(పరుగెత్తుకొని వచ్చి విటుని చేయిఁ బట్టుకొని)

ఉ॥ ఎచ్చటికేగుచుంటివిర యెంగిలిమెక్కెడి కుక్కరీతి నిల్
సొచ్చితివింక నేను వెనజూడక నాదగుతల్లిదండ్రులు
న్మెచ్చునటుల్ పొడించెదిగ నిన్నిటుఁదన్నెద, నామిషంబుకై
మచ్చము గాలముగ్గదగులు మాడ్కి నిఁ జేతికిఁజిక్కినావురా॥

భుజం—(తనలో) ఓహో! వీనివదరుబోతుతనము హెచ్చుగానున్నదే కానిమ్ము నేనే యించుకయోర్పు వహించెదను.

సోమ—కానిమ్ము నీకు కాలముసమీపించుటనుబట్టియే యిట్టిదుర్బుద్ధి యుత్పన్నమైనది.

తే॥ గీ॥ ముద్దరాలిని నెట్టుల్లో మోసగించి
యొద్దఁజేరితివార నీయూహకేమి
కాని యానైంధవాదులౌ కాముకులకుఁ
గలిగినట్టి సౌఖ్యమునీకుఁ గలుగుగాక॥

భుజం—చాలు నిఁక నోరుమూయుము సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనక తగుదునని మాటలాడెదవేల?

సోమ—ఏమీ నోరుమూయవలయునా?

ఉ॥ మట్టెద, నేలఁబెట్టెదను మాయలుసొచ్చిన నిన్నుఁగాలితోఁ
దట్టెదఁ బాపకార్యఁపువిధంబును బూను దురాత్మ నిన్నినుర్
మొట్టెద నింకనెచ్చటికిఁ బోయెదవోరి, పరాంగనామణిన్
ముట్టినవాడెచచ్చితివి మూఢకులాధమ కాచుకొమ్మికన్॥

భుజం—ఊరకొనినకొలఁది నీకు నోరుహెచ్చుచున్నదిగా! ఓ ప్రేలరీ నీవాచాశూరత్వమునుజూచి యిచ్చట భయపడువారెవరును లేరు. మర్యాదగా విరమింపుము.

సోమ—నీయంతము కనుఁగొననిదే విరమించువాఁడీ సోముడుకాఁడు. టక్కరిమాటలతోఁ దప్పించుకొని పోవలయునని ప్రయత్నించుచుంటివి కాబోలు నట్టి ప్రయత్నములు నాయొద్దసాగవు.

భుజం—మూఢుఁడవగుటచే నట్లనుకొనుచుంటివి. నేను స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను వినుము.

ఉ. నీదగుసోదరీమణికి నెయ్యమునూపెడు బావనైన నా
మీఁద ననూయఁజూపుటది మేలటరా పదిమందిలోన దా
యాదులు నవ్విపోదురని య్మెనను గుట్టున కంచుకోక నీ
గాదిలిచెల్లి గేలివడఁగా నిటురట్టొనరింతువే ఖలా!

సోమ—ఓరివాచాటా! అంతరిపురజనవిటా!

ఆ॥ వె॥ ఆఁడుదానిపోల్కి నంతరంగములోన
నడరుపుట్టుచుండ నడఁచిపెట్టి
పైకిబెరములను బల్కునేటికిమూర్ఖ
నోరుమూయుమింక నుడువు లేల?

భుజం—అరే! మూఢాగ్రేసరచక్రవర్తీ!

సీ॥ అనదయాజామాత నంగీకరించిన
నీతండ్రిమగలింపఁ జేతకాక
పెండ్లియాడినయట్టి పెండ్లాముసంతోష
పఱపనిబావతోఁ బల్కలేక
మదనార్తిఁ జేఁజాల మరిగి వేఱొకభర్తఁ
జేరినచెల్లికిఁ జెప్పలేక
కులపుమర్యాదను నిలుపజాలనినీదు
చిత్తవృత్తికి బుద్ధిసెప్పలేక

తే॥ గీ॥ నిప్పఁద్రొక్కిన కోతినాఁ గుప్పిగంతు
లిడుచు నన్నుదూరెదవేల హీనగుణుఁడ
కట్టిపెట్టుము చాలు నీగుట్టుబయట
వేసికొనుచుంటి విదియెంత వెట్టితనమొ॥

సోమ—కుటిలహృదయా! నీ నీతికి జాలసంతసించితిని, నీవు చెప్పినదాని
కంటె సిగ్గువిడిచి నీవు మాటలాడుచున్నందుకు నాకుసిగ్గగుచు
న్నది.

చ॥ చదివితి వేమిసార్థకము సద్గుణముల్గలిగించు విద్య నీ
హృదయమునందుఁ బాపభయమింతయు లేనపు డెన్నివేసియుఁ

గుడిరిచి చెప్పఁజాలుదువు కోవిదునింబలెఁ జాలుఁజాలు నీ
వదనముజూచిన న్నరకబాధజనించునుసుమ్ము దుర్మతీ॥

భుజం — ఓరీ! ఆత్మస్తోత్ర పారాయణా! కులకలంకా! యింతదనుక నీ వెన్ని మాటలాడిన శాంతభావముతో నిన్ను మందలించుచుంటిని. దానిని గుర్తెఱుఁగఁజాలక యేమేమో ప్రేలుచుంటివి. ఇదేతుదిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడ నాలకింపుము.

తే॥ గీ॥ ఒక్క గుద్దుకు నెత్తురు గక్కునట్లు
ముక్కుమీదను గుద్దెద మూఢ నోరు
మూసికొనిపొమ్ము ప్రాణముల్ పోవకుండ
బతికియుండినఁ జాలును పరువదేల?

సోమ — అవునుఁడు ద్రగొడ్డున కఱపులచేటను సామెతవిన్నదేకదా

తే॥ గీ॥ ఆమ్మపియ్యలుసేసి హారమ్ముగా ధ
రింతు మోరక! యేలసామంతమికను
వంటయింట్లోన చ్చుకుందేటిపగిదియైతి
వేల బీరమ్ము నీరమ్ము పాలుసేతు॥

(ఇద్దఱు రాజభటులతో వణిక్పతి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి — (కుమారునితో) నిర్భాగ్యుఁడా! నీకీవాగ్వ్యయమేలరా? అరుగో! న్యాయమునుపరిపాలించు దాతలు వచ్చియున్నారు. అంతయును వారే విచారించుకొందురు. నీవూరకుండుము. (వస్తువులను గొన్నిటిని భుజంగరావుమీద రహస్యముగాఁ బడవైచి భటులతో) అయ్యా! అంతయు మీరేచూచుచుంటిరిగదా! నాకుమారుఁ డింతరాత్రి యంతఃపురమున నిద్రించుచుండఁగా గృహంబుసొచ్చి నగలను దొంగిలించి పైఁగా నాకుఱ్ఱవానితో నెట్లు పోట్లాడుచున్నాఁడో తమరేవిచారింపుఁడు.

భటు — (భుజంగరావు చేయిఁబట్టుకొని) రక్షకభటస్థానమునకు రమ్ము (అనిలాగికొని పోవుచున్నారు.) (నిష్క్రమింతురు.)

సోమ — తండ్రి! ఈభటులకేమయిన నాశపెట్టితివా?

వణి:—ఈ వ్యాజ్యమును మనపక్షము సేయించినచో నూటపదహారులు బహుమతి యిత్తునని వాగ్దత్తముచేసి సగమురూకలు ముందిచ్చితిని
సోమ - అంతటికే నొప్పుకొనిరా?
వణి — వారికింకను నాశయున్నది కాని కార్యాంతమున మఱొకమాటకూడ చెప్పి సంతోషపెట్టెదనంటిని.
సోమ — వాగ్ధాటికల న్యాయవాదినేర్పఱచితిరా?
వణి — ఏర్పఱచితిని, మనభోజనానంతరము పోయి న్యాయవాదితో మాటలాడి రావలెను పోదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(బంధనాలయమునఁ బ్రథమద్వితీయరక్షకభటావృతుఁడై భుజంగరావు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భుజం —(జనాంతికముగా.)

సీ॥ పదిమందిహితులతోఁ బాటునుండెడినేను
నరస్సులను గూడినెగడవలసె
నుద్యోగమును జేసి యూరిపెద్దలతోడఁ
దగునాక్రి వాత దెచ్చెనజుఁడు
ప్రాసాదములమీఁదఁ బందుమండెడినేను
బంధనాలయమందుఁ గుందవలసె
నిష్టాన్నములదించు నెలమినుండెడినేను
మితభోజనముచేత మెలఁగవలసె॥

తే॥ గీ॥ సంకటకాలంబు విపరీతమైనయపుడు
రాజుబంటును బంటు లేరాజులౌట
కలుగుమనయత్నములచేతఁ గాదుబ్రహ్మ
వ్రాలుదప్పించుకొనుట యెవ్వారివశము॥

కేవలము విధి ప్రేరితమని వ్యాత్రమెట్లు నిశ్చయింపఁగలము విధి వ్రాలుకూడఁదొలి జన్మమునందొనరించిన కర్మము ననుసరించియుండును అట్లు కాకున్న యెడల.

సీ॥ ఏనేఁడయాకాంత యేకాంతమునన్నుఁ
దనసెజ్జఁజేర్పఁగా దలఁచుటేడ
తలఁచెఁబో యానాఁటఁ దనచెల్మికత్తెతో
సిగ్గెదివెంటనే చెప్పుటేడ
చెప్పెఁబో చెలియుంచుఁ జెప్పినంతనె యామె
తనస్నేహితకునన్నుఁ దార్చుటేడ
తార్చెఁబోయంతమాత్రన నేను నాసఖి
గృహమందుఁ జేరి రాఁగిల్లుటేడ॥
తే॥ గీ॥ రాఁగి మొందిననేమాయె రమణితోడ
నప్పుడప్పుడుకలియక యెప్పుడచటఁ
గాలమునుబుచ్చనేలనా కర్మవశము
చేతఁగాకున్న నీలాటి సేఁగియున్నె॥

ఒక్కసారి నామనోహారిణి యిచ్చటికివచ్చి నాతోముచ్చటించెదనని యాపెచే ద్రవ్యసహాయమును బొందిన రాజభటునితో నాకు రాత్రికడఁ గబురంపియున్నదికదా! ఆపెతో మాటలాడిన నామనోవ్యథయంతయుఁ దీరుటయేకాక ముందీవ్యాజ్యమునుగూర్చి జరుపవలసినవిషయములుగూడఁ దెలియఁగలవు.

ఉ॥ ముద్దులగుమ్మతోననుఁగు ముచ్చటలాడినఁ దాపమారెడుఁ
సుద్దులువల్కఁగానెవ్యథ నుంతయునుండక సౌఖ్యమబ్బెడుఁ
ముద్దుఁగొనంగఁ గష్టములుబోవును గౌఁగిటఁ జేర్చినన్ మహా
పద్దశవీడిపోయెడినెబాసికఁ జింతలనేలయియ్యెడన్॥

(తిరిగిచూచి) గల్లుగల్లుమను నందెలచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది తప్పక నాయారవప్రాణము వచ్చుచుండవలయు. (తొంగిచూచి) నిజమే ఆపెయే వచ్చుచున్నది.

సీతా—(ప్రవేశించి విచారముతో)

తే॥ గీ॥ ధర్మమందిరమందు నాప్రక్కమీఁద
నన్నుమదనకేళినిఁదేల్చి యున్నభువిని

బంధనాలయమునఁ జూడవలసెనేడు
కటకటా! విధిదాటఁగాఁ గలరెజనులు॥

ఇచ్చటికివచ్చి ప్రాణేశున్నియవస్థను గన్నులారాఁ జూచినపిమ్మట నంతకుముందున్న మనోధీరతపోయి విచారమగ్నమగుచున్నది. నన్నూర్చికదా యీసుకుమారున కిట్టికష్టము సంభవించినది. మించినదానికేమిచేయఁగలము. నాయిష్టదేవతయగు నాహైమవతినిఁ బ్రార్థించెదనుగాక.

శీ॥ హేమదుర్గానాదు కామసుందరుదప్ప
బాఱఁదోలిననీకుఁ జీరలిత్తు
గిరిరాజతనయ నావరునికష్టముగట్టు
నెక్కించుమరా నీకు మ్రొక్కులిడుదు
కామారినాప్రాణకాంతు నాపత్యము
ద్రమ్ముఁదాటజేసిన రవికెలిత్తు
గౌరినాదయితునికిలతఁ దీర్చుమునీకుఁ
బొడికుంకుమను దెచ్చి పూజసేతు!

తే॥ గీ॥ అంబనాహృదాంతకానికి నడరుబాపు
మఖిలఫలములు దెచ్చి నీకర్పణంబు
సేతునాకుసంతోషంబు సేయుమంబ
సకలగుణపుష్పరోలంబ శైలజాంబ॥

ప్రథ—ఓయి! కడచినరాత్రిమనకుఁ దెల్పినప్రకారము సీతమ్మగారు వచ్చియున్నారు మనముకొంచెమావలికిఁ బోవుదమురమ్ము.

ద్వితీ—అవునురా మనకు జాలడబ్బుకూడ నిచ్చియున్నది. అటులనేబోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

సీతా—(భుజంగరావును సమీపించి విచారముతో.)

మలయమారుతరాగము—ఆటతాళము.

(సంభాషణము.)

అకటనీకీవికటమగుస్థితి। నమరఁజేసెనుగమలగర్భుఁడు

వికలమగునీహృదయమందున వెరపుఁగాంచకుమెడలుగష్టము॥
భుజం—చెలియనీముఖచంద్రబింబము తొలఁగఁజేసెను నాదుకష్టము
లలితమగునీమాటలనువిన। గ్లాని లేశము లేకపోయెను॥ చెలి॥
సీతా—నాథనీకొకన్యాయ్యవాదిని నమరగూర్చితిధనమునిచ్చితి
నాధనంబునుగొంచునాతఁడు నాకు వాగ్దానంబొసంగెను॥ నాథ॥
భుజం—ఏమివాగ్దానమును నాతండిచ్చెనో యది తెల్పవేసఖి
నామనోహరివ్యాజ్యవిషయ మదేమియగునని కబురుపంపెనె।ఏ।
సీతా—కల్లతెఱఁగునుఁ బన్నియుండిన కారణంబున మనమగెల్తుము
ఎల్లిజరుగువిచారణంబునఁ దెల్లమౌనని చెప్పిపంపెను॥ క॥
భుజం—సాక్షులెవ్వరటంచునడిగిన సకియయేమని తెలిపియుంటివి
కక్షిదారులపన్నుగడ వ్యక్తంబుగాదని నేనెఱుంగుదు॥ సా॥
సీతా—నేనొకర్తను జెలులొకిద్దఱు నిజము సెప్పట కొప్పకొంటిమి
కానితండ్రికి నెడముకాఁగల కాలమిప్పటి కరుగుదెంచెను॥ నే॥
భుజం—లోకనిందకుఁ బాత్రురాలవు కాకయుండుము నాదుకర్ణముఁ
నాకుఁదప్పదు గాననేనది న్యాయ్యవిధినను భవమునొందెద॥లో
సీతా—లోకనిందయుఁ బ్రాణహానియు లోనుగాఁగల వానినెన్నఁడు
సాకుఁగొనుచు మనోహరాంగునిఁ జాలకష్టముపాలు సేతునె॥లో
భుజం—స్నేహలక్షణమన్నదిదియె చెలియనేటికిఁదెలిసికొంటిని
రాహుముక్తశశాంకవదన పరామృశించితివెంతయుహఁణము॥ నే
సీతా—(తిరిగిచూచి) నాయకా! ఎవ్వరో యొక రాజస్థానాధికారియి
టువచ్చుచున్నట్లున్నది. నేనిచ్చటనుండుటంత యుచితము కాదు.
నేను బోయివత్తునా?
భుజం—అవును నిజమే నీవిఁకఁబొమ్ము వీలయినప్పుడెల్ల నీముఖదర్శన
భాగ్యము నాపై వెదజల్లుచుండుము
సీతా—చిత్తమట్లేయొనరింతును (నిష్క్రమించుచున్నది)
భుజం—(జనాంతికముగా)

ఉ॥ వచ్చినవాఁడు వచ్చె నిఁకఁ బంకజనేత్రను బోయకుండునా
కచ్ఛపలాక్షి యెంతయు సహాయము సేయుదునంచుఁ జెప్పె నే
నిచ్చటఁ గుందనేల యిది యెట్లును గల్పితనేరమాత్రుచేఁ
జెచ్చెరఁ గొట్టివేయుదురు చేడెనుగూడెదఁ జింతవీడెదన్॥

భ్రాంతియే కాని భావికాలము నెవరు నిర్ణయింపఁగలరు?

తే॥ గీ॥ ఎట్టి కాలంబునకు నెద్ది యేవిధాన
జరుగవలెనో యది సతంబు జరుగుఁగాని
మనుజు లనుకొన్నయటు లేదియును నొకప్డు
డేనిఁ గాఁజాల దవని నెందేనిఁగాని॥

ప్రధ — (ప్రవేశించి) భుజంగరావుగారు మీ వ్యాజ్య విచారణదినము నేడే. తమరిని "న్యాయస్థానమునకుఁ గొనిర"మ్మని ప్రభువుగారి యుత్తరువైనది (తాళము తీయుట నభినయించి యతనిని భటుఁడు వెంటఁగొనిపోవుచున్నాఁడు.) (నిష్క్రమింతురు)

— గద్య —

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాథుని వీరమల్లయామాత్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁ దృతీయాంకము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

చతుర్థాంకము.

న్యాయస్థానము.

(రాజును, డంబాచారి ఉత్తమరావను న్యాయవాదులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు — సేవకా! వణిక్పతిని భుజంగరావును బిలువుము.

సేవ — చిత్తము. (మూడుసారులు పిలుచును.)

వణి — (ప్రవేశించి) దణ్ణములండి

రాజు — ప్రమాణము చేయించవోయ్.

సేవ — దేవుని యెదుట ప్రమాణము చేసి అంతయు నిజము చెప్పెదను. అబద్ధమేమియును జెప్పను. (అని వణిక్పతిచే ననిపించును.)

రాజు — నీపేరేమి?

వణి — అయ్యా వణిక్పతండి.

రాజు — నీతండ్రిపేరేమి?

వణి — పేరిసెట్టి.

రాజు — నీవ్యాజ్యమేమిటి?

వణి — అయ్యా! యీ శు ౹౹ బుధవారమునాడు రాత్రి 12 గంటల వేళ భుజంగరావు నాగృహములో దొంగతనమునకై ప్రవేశించి మేమందరమును గాఢముగా నిద్రించుచుండఁగా పూర్ణాభరణ భూషితయైన నాకుమార్తెయగు సీతారత్నము మెడలోని బంగరు కంటెయుఁ గాసులపేరు, సంగ్రహించుకొని పారిపోవుచుండఁగా మాకుఱ్ఱది మెలుకువగాంచి కేకలుపెట్టినది. అప్పుడు నాకుమారుఁ

డగు సోమయ్య నిద్రలోఁ ద్రుళ్లిపడిలేచి వానినిఁ బట్టుకొనెను. నేను రక్షకభటాలయమునకేగి యచ్చటి యధిపతితోఁ జెప్పితిని వారిద్దరుభటులను నావెంటబంపినపుడా భటులు నాగృహమందు నాకుమారునితో వివదించుచున్న భుజంగరావును బట్టుకొని యతనియొద్దనున్న నగలతోఁ దమవెంటఁ గొనిపోయి కొట్టులోనుంచిరి. న్యాయప్రభువులరగు తమరు విమర్శించి దోషియగు భుజంగరావునుశిక్షించి నాసొత్తును నాకిప్పించఁగోరెదను.

ఉత్త—భుజంగరావు మీ యింటిలోఁ బ్రవేశించునప్పుడు చూచి యుంటివా?

వణి—లేదు.

ఉత్త—నగలను నీకుమార్తె మెడలోనుండి తీసుకొనుచుండఁగా నామెకాని నీవుకాని మఱియెవ్వరుకాని చూచి యుండిరా.

వణి—నేను చూడలేదు నాకుమార్తెఁ చూచి కేకలుపెట్టినది.

రాజు—నీకుసాక్షులెవరు

వణి—సీతారత్నము, సోమయ్య, రంగిసెట్టి.

రాజు—సేవకా! సీతారత్నమును పిలువుము,

సేవ—(ముమ్మారు కేకలిడి సీతారత్నమును పిలిచి వెంట గొనివచ్చి ప్రమాణము చేయించును.)

రాజు—నీపేరేమి?

సీతా—సీతారత్నము

రాజు—నీభర్తపేరేమి?

సీతా—భుజం, రామస్వామి.

రాజు—భుజం రామస్వామియా?

సీతా—కాదు రామస్వామి.

రాజు—అటులనా? సరే మంచిది. నీవు భుజంగరావునెఱుగుదువా?

సీతా—ఎఱుగుదును.

రాజు—అతఁడు మీయింటికిఁ దొంగతనమునకై ప్రవేశించినాఁడా?

సీతా—లేదు.

రాజు—నీమెడనుండి నగలుతీసుకొనుచుండఁగాఁ గేకలువెట్టితివా?

సీతా—లేదు.

డంబా—నీవివాహసమయమందు నీకేమేమి నగలుపెట్టినారు?

సీతా—కంఠి, కాసులు, వడ్డాణము, పోచీలు, కాళ్ళజతలు, చేతిజతలు, నిచ్చినారు. మఱికొంతరొక్కమిచ్చినారు.

డంబా—అవియన్నియును నిప్పుడు నీకడనున్నవా?

సీతా—కంఠి, కాసులు, రొక్కము నాయొద్ద లేవు.

డంబా—ఏమయినవి?

సీతా—రొక్కము నాకియ్యలేదు కంఠి, కాసులు మాతండ్రిగారుతీసుకున్నారు.

డంబా—ఎప్పుడు.

సీతా—వారముదినములయినది.

డంబా—భుజంగరావు దొంగతనము చేసినాడని చెప్పుటకు భయమగుచున్నదా?

సీతా—భయమేయగుచున్నది.

డంబా—(కూర్చుండును)

రాజు—ఏమయ్యా! ఉత్తమరావుగారు నేరస్థునిపక్షమున మీరేమైన నడుగుదురా?

ఉత్త—చిత్తము. (సాక్షితో) మీనాయనగారు నీకంఠియు, గాసుల నెందుకుఁ దీసికొనిరి?

సీతా—నాకుఁ దెలియదు.

ఉ—భుజంగరావు దొంగతనముచేయ వచ్చినాఁడనుటకు భయమగుచున్నదంటివే అదేల?

సీతా—అనృతమగుటవలన

ఉ—నీవు రామస్వామిని వివాహమాడుట కంగీకరించితివా?

సీతా—లేదు.

ఉ—అట్టిచో వివాహమెట్లయినది?

సీతా—నాతండ్రిగారు బలవంతముగఁ చేసినారు.

ఉ—నీతల్లియు సోదరుఁడు నొప్పుకొనిరా?

సీతా—లేదు

ఉ—చాలునింకఁబొమ్ము

రాజు—సేవకా సోమయ్యనుపిలిచి ప్రమాణము సేయించుము

సేవ—చిత్తము (ముసమ్మారుపిలిచి సోమయ్యచేఁ బ్రమాణముసేయించును.)

రాజు—నీపేరేమి?

సోమ—సోమయ్య.

రాజు—నీతండ్రియెవరు ?

సోమ—వణిక్పతి.

రాజు—నీవయస్సెంత ?

సోమ—25 ఏండ్లు.

రాజు—డంబాచారిగారు ! అడగండి?

డంబా—భుజంగరావు నెఱుఁగుదువా?

సోమ—ఎఱుగుదును

డంబా—నీతండ్రి యితనిపైఁదెచ్చిన వ్యాజ్యమునుగూర్చి నీకేమి తెలియును.

సోమ—ఇతఁడు ని బుధవారమునాడు రాత్రివేళ మాయింటిలోఁ జొరబడి నాచెలియలిమెడలోని కంఠియుఁ గాసులపేరును దీసుకొని పోవుచుండఁగా నేనుపట్టుకొని మాతండ్రిని పిలిచితిని ఆయనరాజభటులను పిలుచుకొనివచ్చి వారికీ భుజంగరావు నొప్పగించి యీ వ్యాజ్యము తెచ్చినాడు.

డంబా—(కూర్చుండును)

రాజు—ఉత్తమరావుగారు కానియ్యండి,

ఉ—నగలను నీచెల్లెలిమెడలోనుండి తీసికొనుచుండగా నీవుచూచితివా

సోమ—లేదు, తీసికొని పాఱిపోవుచుండగాఁ జూచితిని.
ఉ—నీకును భుజంగరాఘునకును విరోధమున్నదా?
సోమ—ఉన్నది.
ఉ—ఎందువలన?
సోమ—ఊరకయే.
ఉ—ఎవరెవరికి?
సోమ—నాకును నాతలిదండ్రులకును నతనియెడల విరోధమే.
ఉ—నీచెలియలిని రామస్వామికిచ్చుటకు నీవిష్టపడియుంటివా?
సోమ—లేదు.
ఉ—అతనినిఁ జేసికొనుటకామె యిష్టపడినదా?
సోమ—లేదు.
ఉ—చాలునికబొమ్ము.
రాజు—సేవకా! రంగిసెట్టినిఁబిలిచి ప్రమాణము సేయింపుము
సేవ—చిత్తము. (అట్లుసేయును)
రాజు—నీపేరేమి?
రంగి—నాపేరు రంగిసెట్టి.
రాజు—నీతండ్రిపేరేమి?
రంగి—అబద్ధాలు.
రాజు—నీకెన్ని యేండ్లు.
రంగి—నలుబది సంవత్సరములు.
రాజు—డంబాచారిగారు! ప్రశ్నింపుఁడు.
డంబా—నేరస్థుని యెఱుఁగుదువా?
రంగి—ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎంతకాలమునుండి యెఱుగుఁదువు?
రంగి—చిన్నప్పటినుండి ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎట్లెఱుఁగుదువు.
రంగి—అయ్యో! ఒకయ్యూరివారమేకా.

డంబా—ఇతనిగుణమెటువంటిది.

రంగి—వాఁడు మంచివాఁడే కాని చిన్నప్పటినుండి కొంచెము బొంగరము లాటలును, పోకిరిసహవాసము కలవాడును.

డంబా-వారముదినములక్రిందట నితఁడేమి చేసినాఁడో నీకు తెలుసునా?

రంగి—మావణిక్పతిగారియింట్లో నగలెత్తుకొనిపోయినాడని అన్నారు. కాని నాకళ్ళతో నేను చూడలేదు, పాపపుమాటలక్కడ చెప్పుదును.

డంబా—ఎత్తుకొనిపోయిన దెవరనియన్నారు?

రంగి—భుజంగరావనియే అన్నారు.

డంబా—(కూర్చుండును.)

ఉత్త—(లేచి) భుజంగరావని యెవరన్నారు?

రంగి—అందరున్నారు.

ఉ—అందరనఁగా నెవరు?

రంగి—వణిక్పతివారందరు నన్నారు.

ఉ—వణిక్పతి యింటివిశేషముఁ లింకేమయినా నీకుఁ దెలుసునా?

రంగి—అ. అ. అ. అబ్బే రామా రామ. మనవంటివారను కోఁదగనివి యెందుకులెండి పాపము పుణ్యము భగవంతుఁడికి తెలియవలెను.

రాజు—నవ్వకూడదు తెలిసిన నిజమంతయుఁ జెప్పుము. లేకున్న నిన్ను శిక్షించెదను.

రంగి—(భయముతో) చిత్తము చిత్తము

ఉ—తెలుసునా? తెలియదా?

రంగి—అంటారుకాని నాకు తెలియదు.

ఉ—ఏమనియంటారు?

రంగి—ఆపిల్లకు వీడికి సంబంధమున్నదని.

ఉ—చాలునుఁబోమ్ము (కూర్చుండును.)

డంబా—(లేచి) న్యాయాధిపా! ఈదొంగతనము జరిగినసమయము నడురేయియయి యున్నది అట్టిపనికి సాక్ష్యము విరివిగా దొరక

ట యసంభవము మూడవసాక్షియగు ఠంగిసెట్టి చెప్పినదానినిఁ బట్టియు నేరస్తుని ముఖవైఖరినిఁబట్టియు నితఁడీ దొంగతనమును చేసియుండెననుట కెంతమాత్రమును సందేహము కనుపించదు. రక్షకభటులు వణిక్పతియింటిలో భుజంగరావును బట్టుకొనినపుడు చౌర్యధన మతనియొద్దనే యున్నట్లు వారు తమ న్యాయస్థానమునకుఁ బంపినకాగితమునుబట్టి స్పష్టముగా నమ్మదగియున్నది. ఇతఁడు మున్ననేకపర్యాయము లిట్టి వ్యాజ్యములలో న్యాయస్థానమున కెక్కి యున్నాఁడు. వీని దౌర్జన్యమునుబట్టి నిజముగా నెఱిఁగిన దానినిఁ గూడఁ బలకరనుగారణముచేత గొందఱుసాక్షులను మేము వదులుకొని యుంటిమి. ఋజువుకాకపోయినను న్యాయాధిపతుల స్వాభిప్రాయమునుబట్టి న్యాయాధిపతులు నేరస్తులను శిక్షింపవచ్చునని శాస్త్రము మొప్పుచున్నది. వీని నిప్పుడు శిక్షింపక విడిచిన యెడల ననేకమంది జనులకుఁ గష్టములు సంభవించును. గావున జనసౌఖ్యార్థమై దుర్మార్గుఁడగు వీనిని శిక్షింపవలయునని నేరాపాదకుఁడు తమయొక్క ఘనమును గూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాఁడు.

ఉత్త—(లేఁచి) న్యాయాధిపా! ఇది కేవలము కల్పిత వ్యాజ్యమైయున్నది. మొదటిసాక్షియొక్క వాఙ్మూలమునుబట్టి యీవిషయమును దేవరవారు విస్పష్టముగాఁ దెలిసికొని యుందురు. రెండవసాక్షి చెప్పినప్రకారము నేరాపాదకుని కుటుంబములోని వారందరికిని నేరస్థునియందు విరోధమున్నట్లు తెల్లమయినది. ఆ విరోధకారణ మతఁడు సిగ్గుచే జెప్పకపోయినను మూడవసాక్షి వాఙ్మూలముయొక్క చివరభాగమునుబట్టి విశదమగుచున్నది. అట్టి విరోధముచేత నీవ్యాజ్యమును గల్పించి యుండవలయునేకాని యిది యథార్థముగా జరిగియుండలేదు. రక్షకభటులచేఁ బంపఁబడినవిచారణాంశములను నమ్మఁగూడదని తగు హేతువులనుబట్టి దొరతనమువారు శాసించి యున్నారు. ఈ నేరము జరుగుచుండఁగా స్వయముగా

జూచినట్లొక సాక్షియుఁ జెప్పియుండలేదు. ఈనిష్ఫలమగు కల్లోలమునకు వణిక్పతియే కారకుఁడు. ఏమన—ఈడువచ్చియున్న తనకొమార్తెకననుకూల దాంపత్యము సంభవింపజేయుటయే. కాఁబట్టి న్యాయవిమర్శకులగు ప్రభువులు, నిర్దోషియగు భుజంగరావుపై వణిక్పతి విరోధ భావముతోఁ దెచ్చిన యీకల్పిత నేరమును దగ్గించి పరువునకు నష్టమును గలుగజేసినందునకు వణిక్పతిని శిక్షించి యతనివలన భుజంగరావునకుఁ గొంతధనము నిప్పించవలయునని తమయొక్క ఘనతనుగూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు—భుజంగరావు! నీపయిన దేఁబడిన యీవ్యాజ్యమునకు నీవేమిసమాధానమును జెప్పుకొనియెదవు?

భుజం—అయ్యా! యీచెప్పెడి నేరమును నేనెన్నడును చేసి యుండలేదు. నాకేమియును దెలియదు. ఇది కేవలము కల్పితము. కంతెయుఁ గానులును నాపైఁ బడవైచి రక్షకభటులను మంచిమాటఁ జేసికొని నన్నిట్లు వణిక్పతి యగౌరవము చేసినాడు. ఆసొత్తును వణిక్పతియే తీసుకొనినట్లు మొదటి సాక్ష్యమువలన రుజువు కాబడినది. నేను నిర్దోషిని. నన్నురక్షింపవలయును. యింతకంటె నేను జెప్పుకొనునదేమియును లేదు.

రాజు—ఈవ్యాజ్యములోని సాక్షులవలన నేరమెంతమాత్రమును రుజువుచేయబడి యుండలేదు. మొదటిసాక్షి భర్తపేరు చెప్పుటలో జరిగిన పొరబాటునుబట్టియు, రెండవసాక్షి నేరస్థునియందు దమకుటుంబములోఁ నందఱికిని నిష్కారణవైర మున్నదనుటను బట్టియు మూడవసాక్షి స్పష్టముగా నొప్పుకొనుటను బట్టియు వణిక్పతి కుమార్తెకును భుజంగరావునకు సంబంధ మున్నదని స్పష్టముగా నమ్మదగియున్నది. ఆగుట్టును బయిటఁబెట్టుకొనినచో మర్యాద భంగమగుననియు తటస్థముగా నూరకొనుటకు మనసొప్పకయు

నీనేరమును గల్పించినట్లు నాకుస్పష్టముగాకన్పడుచున్నది. దొంగ తనపునేరమందు భుజంగరావు నిర్దోషియని నమ్మితిమి. ఇకముం దెన్నడునుఁ నీట్టికల్పిత నేరమును జేయుండుటకై వణిక్పతిని మంద లించుచు వ్యాజ్యమునుఁ దగ్గించడమైనది.

(సభ్యులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గ ద్య .

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁచతుర్థాంకము.

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

పంచమాంకము.

(వణిక్ప్రతియుఁ, గుమారుండును ప్రవేశించుచున్నారు)

సోమ—జనకా! రక్షకభటులకు సగము ద్రవ్యము నిచ్చియుంటిమి. వారిందున మనకేమి సాయమును సేయలేదు. కావునఁ దక్కిన ధనమియ్యకుము.

వణి—అదికూడ నా మరుసటి దినముననే తీసికొనినారు.

సోమ—మనమనుకొన్న కార్యము ఫలించకపోఁగా నిష్కారణము భటులు డబ్బు కాఁజేసినారే! దీనివలన మనకవమానము తప్పమరేమియుఁ గలుగలేదు. మొదలక యూరకొనిన చక్కఁగానుండెడిది.

వణి—వారికిచ్చినది దండుగయే కాదు. ఏమన, వారికధికారమున్నంత వరకొక్క దినము కొట్టులో వేసినారుకదా? ఇఁక పరాభవమా? అది స్వయముగాఁ దెచ్చుకొనినదే. ఆ చండాలపుముండ నెన్నఁడు సాక్ష్యమునకు దెచ్చితిమో నాఁడే యవమానము వచ్చినది. ఛీ! దాని మొగమును జూడరాదు. నేనింటికి రాను ఎచ్చటికేనిఁ బోయెదను.

(నడుచుచున్నాఁడు)

సోమ—(పట్టుకొని) ఎక్కడికేగెదరు. ఇంటికి రండు మాయమ్మగారితో జెప్పిపోవచ్చును. (అనిలాగికొనిపోవును) (నిష్క్రమింతురు)

(వణిక్ప్రతిగృహము.)

(వణిక్ప్రతియు, గమలాంబయు, గుమారుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

కమ—నాథా! కావలయునని తెచ్చుకొనిన దానికిప్పుడు విచారపడిన నేమిలాభము. భూలోకమునఁ బుట్టినతరువాత సహజముగాఁ గలు

గుచుండెడు కష్టసుఖములు. ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలును మనుష్యజాతికిఁగాకింకెవరికి సంభవించగలవు. శుద్ధమూర్ఖమువహించి యాడపిల్లను న్యాయసభకు సాక్ష్యమునిమిత్త మీడ్చుకొని పోయియుంటిరి. ఆకుఱ్ఱనిర్భాగ్యురాలు, వ్యవహారములు తెలిసిన మగవారివలె నసత్యములుపలికి నిర్వహించుకొనఁగలదా? న్యాయాధిపతులను జూచినతోడనే దానికి యొడలు కంపమెత్తినదట. ఆ భయోత్పాతముచేత నిజము వెలుపలఁ బెట్టినది. మీ రావిషయమున కభిమానపడి కుమారిక బుద్ధిపూర్వకముగా మీకెగ్గుగావించినదని తలంచి "యింటనుండి లేచిపోయెద" ననుట మంచిది కాదు. ఎచ్చటికిఁ బోయెదరు? ఊరకుండుడు.

వణి—ఎచ్చటికిఁ బోయెదనా? పెద్దయేటిలోనికి. చెప్పెదనువినుము.

సీ॥ కాశికాపురిఁ జేరి గంగానదీస్నాన
మును జేసి విశ్వేశ్వరుని భజించి
రామేశ్వరముబోయి రామసేతుస్నాన
మును జేసి రామలింగని భజించి
శ్రీపర్వతమునకుఁ జేరి పాతాళగంగ
గనుమున్గి మల్లికార్జును భజించి
వరకాళహస్తి సువర్ణముఖినిమున్గి
కాళహస్తీశునిఁ గనిభజించి

తే॥ గీ॥ ఎచ్చటేనియు వసియింతు నేమిఫలము
పరువుపిడనాడినట్టి యీబ్రతుకువలన
నిహముతేకున్న స్వర్గలోకైక సుఖము
గలుగుఁగావునఁ బోనిమ్ము కాంతనన్ను॥

కమ—సర్వమెఱిఁగినయట్టి మీకు మేము చెప్పెడిపాటివారము కాకపోయినను నామనవినిఁగూడ నించుకంత యాలకింపుడు. సంసారభారకర్తలగు మీరే యట్లు తలంచినచో మీతోడిదియే లోకమనియెంచుకొలవలసిన నేనుమాత్ర మిచ్చటనేలయుండవలయును.

నేనున్నవచ్చెదను. నన్నుఁగూడఁ గొనిపొండు. మీకొమరులే సంసారభారమును వహింతురు.

సోమ.—ముక్కు పచ్చలారని కుట్టిపిశాచముపైనఁ గోపము వహించి యిట్టి యనార్యకార్యమును సేయదలంచుట మీ కుచితముగాదు. ఆకుపిల్ల యపూరనిన మనకుఁ జయమును కాదు. ఇతరు లెంత కఠినమనసుకొన్నను తల్లిదండ్రులుమాత్రము గుటుక్కున దిగమ్రింగి తనపుత్రికామణినిఁ గడుపులోఁ బెట్టుకొనవలయును. లోకమున కెల్లమూఖుఁడయిన స్వకుక్షి పరాయణుఁడుదక్క తక్కొరులు మీవలె నిట్లుసేయరు.

ఉ॥ అల్లునిమీఁదఁ గోపమున నంగలుసాచును నచ్చటచ్చటన్
జెల్లని కోపతాపమున సిగ్గునుబోవిడి లేనిపోనివా
కల్లలుబల్కుమూర్ఖవలెఁ గాక మనంబున శాంతిఁ గాంచిమీ
పిల్లనుగడ్పులోననిడి ప్రేమనుజూపుట యుక్తమౌఁజుఁడీ॥

ఒకవేళ లోపమెయున్న చో.

తే॥ గీ॥ కుట్టిదానినిఁబిలిపించి కోపగించి
బుద్ధిసెప్పక మీరిట్లు పోదుమంచు
వెడలనేటికి నేఁబోయి పిలిచితెత్తుఁ
దప్పునై చుముకొమిరె పైదయవహించి॥

వణి—(తనలో) "కడుపుఁజించుకొనినఁ గాళ్లపయిఁబడు" నన్నట్లునా కడుపునఁ బుట్టినపిల్లను రట్టుకెట్టుట నాకు నిజముగనే ధర్మముకాదు. కావునఁబిలిపించి మందలించెదనుగాక. (ప్రకాశముగా.)

తే॥ గీ॥ కులఁపుమర్యాదనుం జెడఁ గొట్టినట్టి
మూర్ఖురాలినిఁ గొనిరమ్ము పొమ్ముతగుచి
వాట్లఁ బెట్టెదనిఁకబుద్ధి వచ్చునేమొ
యిదియుపినకున్న నిలువెడలెదనునేను॥

సోమ—చిత్తము అటులనే సేతును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కమ—(భర్తతో) మీరనినట్లు దానియందు లోపమున్న మాటవా

స్తవమేయనుకొనుఁడు దానినీబయల్పఱచినలోపము మనకుఁగా
దా? పిల్లదానినిఁ భయపెట్టక నెమ్మదిగా మందలింపుఁడు.

వణి—పిచ్చిదానా! నాకుమాత్రము మనస్సులో లేదనుకొంటివా యే
మే? నెమ్మదిగానే మందలింతునులెమ్ము. ఊరక కళ్ళఁబళ్ళు బెదరిం
తునే కాని తిట్టుదుననుకొంటివా కొట్టుదుననుకొంటివా?

సీతా—(ప్రవేశించి) తండ్రీ నమస్కారము నాకేమిసెలవు?

వణి—(తనలో) కొంచెము కోపభావమును సూపవలయును. (ప్రకా
శముగా.)

ఉ॥ ఓసియభాగ్యురాల! చలమూనికులంబునఁ జేటుఁ దెచ్చితే
దోసఁపుఁగృత్యముల్ సలిపి దుండుడుకింతయొనర్చితౌర, మ
ద్వ్యసనమునాదుతప్పనొక వీసమునీదగు తప్పితంబులన్
జేసియిటుల్ పరాభవము సేగిలభించెఁగతంబిఁ కేటికిన్ ॥

తే॥ గీ॥ ఇంక నేనియుఁదగురీతి నింటికడను
మంచివర్తనమునఁ జరియించితేని
మేలు కాక యథాస్థితి మెలఁగితేని
నిన్ను వెడలింతు నెందేని నేనుఁబోదు॥

సీతా—మీరంతగాఁ గినియుటకే నొనరించిన యకృత్యమేమియును లే
దు. నేనింటనుండుటయే కష్టముగాఁదోఁచినచో నెచటికేనిఁబోయి
వీలయినబ్రతికెదను. లేనిచో మడిసెదను. ఇంతభారము వహింపఁ
నేటికి?

వణి—పసుపుగలదియింటఁబుట్టి వ్యభిచరించుట సుకృతమా? న్యాయస
భయందు దండ్రినిఁబరాభవించుట యుచితమా? రెంటిలో నేది
నీకుచితమనితోఁచినది.

సీతా—పతితోఁగలియుట వ్యభిచారమును గాదు. నిజమును బల్కుట
నిను పరాభవించుటయును గాదు.

వణి—అగ్నిసాక్షిగ వివాహముఁ జేసికొన్న భర్తయుండఁగా నెవ్వఁడో
తాళికట్టినను నీకు భర్తయగునా? ఆహా! ఎంతయు వివేకముగానున్నది.

పంచమాంకము.

సీతా—అవును ఇందు విపరీతమేమున్నది. మనస్ఫూర్తిగ నేనువరించిన పురుషుండునాకు భర్తయగును గాని నాకిష్టములేనిదే దారముగ ట్టిన మఱియొకండెట్లు కాఁగలఁడు.

వణి—అయిన నీవేమనియెదవు.

సీతా—ఇందేమియు దోసములేదనియెదను.

వణి—ప్రప్రథమస్వీకృతుడుండగా మఱియొకనిఁగూడుట తప్పేలకాదు?

సీతా—చెప్పెదనువినుము,

సీ॥ తొల్తవిఘ్నేశు చేదోయిజిక్కనలచ్చి
వైకుంఠవాసుఁజేఁ బట్టెనెట్లు
అజపోతమును బెండ్లియైన గాంధారియా
ధృతరాష్ట్రుపాణిగ్రహించెనెట్లు
అర్కప్రసాదంబు నందినయాకుంతి
పాండురాజునుగూడి బరగెనెట్లు
మొదట స్వయంవరంబునఁ బార్థునకుఁదక్క
ద్రౌపది యేవురిఁ దగిలెనెట్లు॥

తే॥ గీ॥ వారలందఱును బతివ్రతలటంచు
మూడులోకంబులనుగీర్తిఁ బొందలేదె
తెలిసితెలియని యూహఁటుం శ్చలియటంచు
బలుకఁజెల్లునె నీయట్టివారలకట॥

చ॥ పడఁతికి మానసంబెవరిపైఁబ్రసరించునొ తొల్తనట్టి యా
తఁడు ధవుఁడౌనుగాక తలిదండ్రుల ప్రేరణచేతఁగన్యకుఁ
మెడకొకతాడుగట్టి బలిమిఁ గులకాంతయటన్నఁజెల్లునే
వెడఁగుఁదనంబుగాక నయవేదులకీగతి బుద్ధిపుట్టునే॥

తే॥గీ॥ నేవరించినల భుజంగరావునాకు
భర్తయగుగానిఁ యాదేబెభర్తకాఁడు
హితమయేనియునన్నుంచు డింటలేద
యేనిపో యెదనింకెటకేనియేను॥ (నిష్క్రమి)

వణి—(తనలో) చాలునీకఁబుద్ధివచ్చినది. నాకుమాత్రమే కాక లోక ములోని తల్లిదండ్రులందరికిని మంచినడత నేర్పినది ఉదాహరణ పూర్వకముగా జెప్పుచున్నప్పుడెవ్వరు కాదనఁగలరు ఇంతకునీయాం ధులాంధ్రులకు విద్యాబలము హెచ్చినకొలఁదిని నిట్టిమందమతుల్లు పుట్టుచున్నవి (భార్యతోఁ బ్రకాశముగా)

చ॥ తెలివియొకింత లేక సుదతీమణి కిష్టము లేనివానిఁ బెం
డ్లి యొనరించినందుకుఁ గడిందివిచారము సంభవించె నెం
దులకిఁక లేసిపోనివని? తోయజనేత్ర! కుటుంబభారముల్
దొలఁగి వనాంతరంబున ననూన తపంబొనరించుటొప్పగుల్॥

కమ—అవును, మనకీ సంసారసంబంధము విడచుటయే యుచితమ్మని నాకునుదోఁచెడిని

చ॥ వనమున కేగనేల యొకపంచను గూర్చుని రామ రామ యం
చనుకొని కాలముల్ గడపి యాకసిగందుల చేతిమీఁదుగాఁ
దనువుల దాటవేసి సుఖదంబగు నిర్జరలోక సౌఖ్యముల్
గనుటుచితంబు, నాథ! ననుఁగాదన కిష్ట మొసంగఁ గాఁదగుల్॥

వణి—అటులనే కానిమ్ము

మత్తకోకిల॥ భూతలంబునఁ దల్లిదండ్రులు పుత్రికాహితుఁ డౌవరుల్
జేతనొావిధిఁ గూర్చుటొప్పును శ్రేయముల్ గనుబుద్ధితో
నీతలోదరి యట్టులేరును నెప్పుడుల్ గనకుండఁగల్
జాతకంబిడు గాతమింశుఁడు సత్యవ్రతాహితవృత్తితోఁ॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇతి శ్రీమత్కాశినాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరప్రహస
నంబునఁ బంచమాంకము
సంపూర్ణము

